بسم اللّه الرّحمن الرّحیم

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلیٰ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ

این بسته‌ی آموزشی شامل کتاب درسی و کاربرگه‌های فعّالیت است.

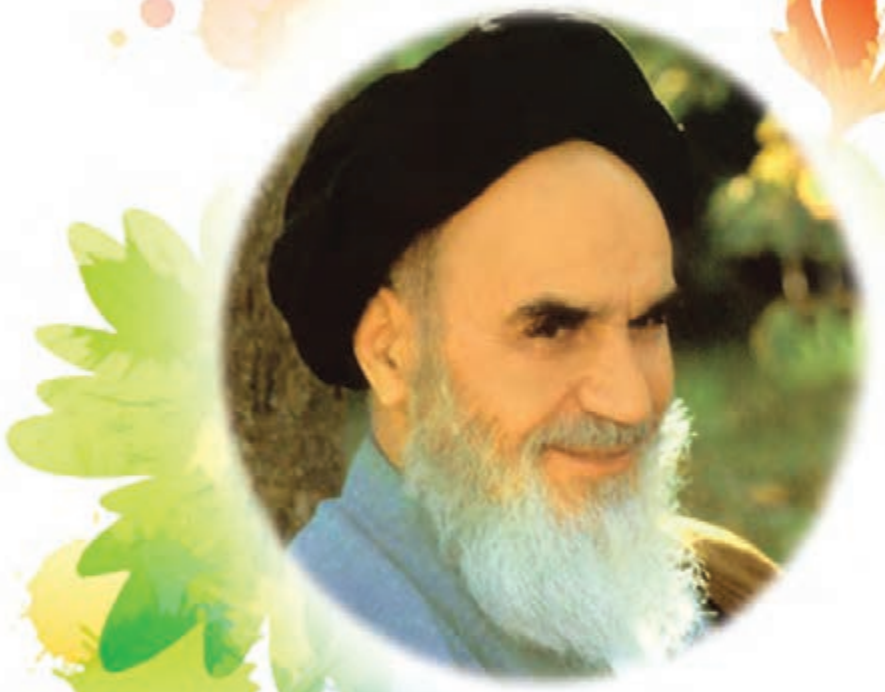
وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب :	**مطالعات اجتماعی ـ چهارم دبستان ـ ۴۰۷**
پدیدآورنده :	**سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی**
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :	**دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری**
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :	**عباس پرتوی‌مقدّم، نـادر جهان آرا، محمّدرضا سنگری، ناهید فـلاحیان، محمّدشریف متولّی‌الموتی، محمود معافی، منصور ملک‌عباسی و زهرا سادات یاسینی (اعضای شورای برنامه‌ریزی)** **ناهید فلاحیان، نازیا ملک محمودی (مؤلفان) ـ افسانه حجّتی طباطبایی (ویراستار ادبی)**
مدیریت آماده‌سازی هنری :	**اداره‌ی کلّ نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی**
شناسه افزوده آماده‌سازی :	**احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) ـ مجید ذاکری یونسی (مدیر هنری) ـ محمّد عبّاسی (طراح گرافیک، صفحه‌آرا) ـ مریم دهقان‌زاده، فاطمه رئیسیان‌فیروزآباد (رسام)ـ مریم کیوان(طراح جلد) ـ نسیم بهاری، مریم طباطبایی، گلنار ثروتیان، الهه بهین ومرتضی یزدانی دینانی (تصویرگران) ـ مریم جوادی، محمّدعبّاسی(عکاس)ـ فاطمه باقری مهر، زهرا ایمانی نصر،سیف‌الله بیک‌محمّد دلیوند، رعنافرج زاده دروئی، زینت بهشتی شیرازی و ناهید خیّام باشی(امور آماده‌سازی خبر)**
نشانی سازمان :	**تهران : خیابان ایرانشهر شمالی ـ ساختمان شماره‌ی ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)** **تلفن : ۹ـ۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹**
ناشر :	**شرکت افست : تهران ـ کیلومتر ۴ جاده‌ی آبعلی، پلاک ۸، تلفن : ۷۷۳۳۹۰۹۳،** **دورنگار : ۷۷۳۳۹۰۹۷، صندوق پستی : ۴۹۷۹ـ ۱۱۱۵۵**
چاپخانه :	**شرکت افست «سهامی عام» (www.offset.ir)**
سال انتشار و نوبت چاپ :	**چاپ سیزدهم ۱۴۰۵**

برای دریافت فایل pdf کتاب‌های درسی به پایگاه کتاب‌های درسی به نشانی www.chap.sch.ir و برای خرید کتاب‌های درسی به سامانه فروش و توزیع مواد آموزشی به نشانی www.irtextbook.ir یا www.irtextbook.com مراجعه نمایید.

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به‌صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

شابک ۲-۲۳۵۸-۰۵-۹۶۴-۹۷۸ **ISBN 978 -964 - 05 - 2358 - 2**

امام خمینی قُدِّسَ سِرُّهُ بسیار مرتّب بودند؛ یعنی، از آن ساعت صبح که از خواب بیدار می‌شدند، هیچ کارشان بدون برنامه نبود و هیچ وقت بدون برنامه زندگی نکردند. مطالعه‌شان سر ساعت بود، استراحتشان سر ساعت، خوابشان سر ساعت، به رادیو گوش کردنشان سر ساعت و خلاصه تمام کارهایشان ـ حتّیٰ عبادتشان ـ سر ساعت بود.

فهرست

فصل اوّل : محلّه‌ی ما

درس اوّل : همسایه‌ی ما ۲
درس دوم : اینجا محلّه‌ی ماست ۵
درس سوم : خرید و فروش در محلّه ۱۰
درس چهارم : نقشه‌ی محلّه‌ی ما ۱۵

فصل دوم : شهر من، روستای من

درس پنجم : زندگی در شهر و روستا ۲۴
درس ششم : جهت‌های جغرافیایی ۳۰
درس هفتم : جغرافی‌دانان چگونه محیط‌های زندگی را مطالعه می‌کنند؟ ۳۴

فصل سوم : پیدایش شهر و روستا

درس هشتم : نخستین روستاها چگونه به‌وجود آمده‌اند؟ ۳۸
درس نهم : نخستین شهرها چگونه به‌وجود آمدند؟ ۴۲
درس دهم : مورّخان چگونه گذشته را مطالعه می‌کنند؟ ۴۷

فصل چهارم : سفری به شهرهای باستانی

درس یازدهم : سفری به شهر باستانی همدان ۵۲
درس دوازدهم : سفری به تخت جمشید(۱) ۵۷
درس سیزدهم : سفری به تخت جمشید(۲) ۶۲
درس چهاردهم : سفری به شهر باستانی کرمانشاه ۶۵

فصل پنجم : کشور زیبای من

درس پانزدهم : کوه‌ها و دشت‌های زیبا ۷۴
درس شانزدهم : آب و هوا ۷۹
درس هفدهم : نواحی آب و هوایی ایران ۸۵
درس هجدهم : پوشش گیاهی و زندگی جانوری در ایران ۹۰
درس نوزدهم : از محیط زیست مراقبت کنیم ۹۴

فصل ششم : ما ایرانی هستیم

درس بیستم : نشانه‌های ملّی ما ۱۰۰
درس بیست‌ویکم : تقویم ۱۰۳
درس بیست‌ودوم : روزهای مهم ۱۰۵

سخنی با معلّمان عزیز

خداوند متعال را سپاس می‌گوییم که به لطف او توانستیم کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی چهارم ابتدایی را تألیف و به شما تقدیم کنیم.

مطالعات اجتماعی یک حوزه‌ی مهمّ یادگیری است که از انسان و تعامل او با محیط‌های گوناگون در زمان‌های مختلف (حال، گذشته و آینده) و جنبه‌های گوناگون این تعامل (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیطی و...) بحث می‌کند. به همین دلیل این حوزه، مفاهیم رشته‌های متعدّد و مختلفی چون تاریخ، جغرافیا، علوم اجتماعی، اقتصاد، علوم سیاسی، حقوق، مردم‌شناسی و نظایر آن را در بر می‌گیرد. در برنامه‌ی درسی مطالعات اجتماعی کشور ما به منظور سازماندهی تلفیقی محتوا، پنج حوزه‌ی موضوعی انتخاب شده است :

۱ــ فضا و مکان ۲ــ زمان، تداوم و تغییر ۳ــ فرهنگ و هویت ۴ــ نظام اجتماعی ۵ــ منابع و فعّالیت‌های اقتصادی

هریک از این حوزه‌ها ناظر به تعدادی از رشته‌های مذکور بوده و تعدادی از مفاهیم کلیدی مربوط را پوشش می‌دهند. به‌علاوه، مطالعات اجتماعی یکی از دروس مهمّ حامل «آداب و مهارت‌های زندگی» محسوب می‌شود.

برنامه‌ی درسی مطالعات اجتماعی با توجّه به رویکرد کلّی برنامه‌ی درسی ملّی مبتنی بر فطرت‌گرایی توحیدی و اهتمام به شکوفایی آن، سعی می‌کند زمینه‌های تربیت فردی و اجتماعی کودکان و نوجوانان را فراهم آورد. از این روی، هدف غایی مطالعات اجتماعی تربیت افرادی مؤمن، مسئول، آگاه و توانمند در زندگی فردی و اجتماعی، پایبند به اخلاق و ارزش‌های دینی و علاقه‌مند به ایران و هویت اسلامی ــ ایرانی است.

به منظور تحقّق قابلیت کاربردی دروس و پیوند آن با زندگی واقعی لازم است که شما معلّم عزیز به اهداف اصلی این درس توجّه و تأکید کنید و دانستنی‌ها و اطّلاعات کتاب را به‌عنوان بستری برای تحقّق اهداف اصلی و منبعی برای کاوشگری دانش‌آموزان قلمداد کنید. این توجّه بدون شک بر الگوهای تدریس، انتظارات یادگیری و شیوه‌های ارزشیابی شما تأثیر خواهد گذاشت.

این کتاب درسی شامل ۶ فصل است که در هر فصل دو یا چند حوزه‌ی موضوعی ــ که در بالا اشاره شد ــ و مفاهیم کلیدی مربوط به آنها، با یکدیگر تلفیق می‌شوند.

سال گذشته، دانش‌آموزان آموزش این درس را از خانه و خانواده شروع کردند و تا مدرسه ادامه دادند. امسال این آموزش‌ها از محلّه، شهر و روستا دنبال می‌شود و تا سطح کشور ادامه دارد.

این کتاب، همچنین شامل کاربرگه‌هایی است که در پایان هر درس یا فصل آمده است. این کاربرگه‌ها جزءِ کتاب درسی و دربرگیرنده‌ی بخشی از محتوا هستند که باید در حین فرایند تدریس، فعّالیت‌های آن توسّط دانش‌آموزان انجام شوند. اغلب این کاربرگه‌ها در کلاس تکمیل می‌شوند.

برای تدریس بهتر این کتاب :

۱ــ کتاب راهنمای معلّم را به دقّت بخوانید.

به همراه این کتاب، راهنمای تدریس تألیف شده است. در این راهنما، برای هر فصل و درس، شناسنامه‌ای تنظیم شده است که شما را با چگونگی و میزان تلفیق مفاهیم آشنا می‌کند. همچنین جداول مربوط به اهداف، نحوه‌ی پوشش دادن به مهارت‌ها یا «هوش‌های چندگانه» و نظایر آنها به شما کمک می‌کند تا به‌آسانی ارتباط میان اجزا و عناصر موضوعی هر درس را دریابید. به شما توصیه می‌کنیم که کتاب راهنمای معلّم را مکرّر مطالعه کنید و برای دریافت این کتاب با کد ۶۷ به سامانه پایگاه کتاب‌های درسی* مراجعه فرمایید.

۲ــ به پرورش مهارت‌ها و نگرش‌ها توجّه کنید.

کسب مهارت‌های زندگی اجتماعی یکی از اهداف مهمّ این کتاب است. دانش‌آموزان باید بتوانند آموخته‌ها را در زندگی واقعی به‌کار ببرند. آموزش مطالعات اجتماعی زمانی به اهداف خود دست می‌یابد که در نگرش‌ها و باورهای دانش‌آموزان نیز تغییرات مطلوب به‌وجود آید. برای این مقصود در این کتاب فعّالیت‌های دروس و کاربرگه‌ها طوری طرّاحی شده تا فضایی برای پرورش مهارت‌ها و درونی‌سازی ارزش‌ها به‌وجود بیاید، لذا از طرّاحی سؤال و جواب‌های کلیشه‌ای خودداری کنید. از کتاب‌های تست و تمرین متداول بپرهیزید و به انجام فعّالیت‌های کتاب بها بدهید.

- انجام فعّالیت‌های **به‌کار ببندیم**، در پایان هر فصل بسیار ضروری است و سعی کنید همه‌ی آنها انجام شود. البتّه نیازی نیست که در همان جلسه انجام شود و ممکن است برای اجرای بعضی از آنها چند هفته به دانش‌آموزان فرصت بدهید.

۳ــ تدریس محتوای کتاب را با شرایط محلّی و بومی منطبق کنید.

اگرچه بخش اعظم محتوای کتاب به موضوعات مشترک و ضروری برای همه‌ی دانش‌آموزان کشور اختصاص یافته است، با این حال شما معلّم عزیز می‌توانید با طرّاحی فعّالیت‌های مناسب به نیازهای خاصّ منطقه‌ی زندگی خود پاسخ دهید و به گسترش آگاهی‌ها و مهارت‌های اجتماعی که به محلّ زندگی دانش‌آموز مربوط می‌شوند، کمک کنید.

مطالب این کتاب، تنها الگوها و نمونه‌هایی را در اختیار شما می‌گذارد و انطباق آنها با شرایط محلّی بر عهده‌ی شما معلّم عزیز است.

۴ــ تفاوت‌های فردی را درنظر بگیرید.

یادگیرندگان با درجات و سرعت مختلف رشد می‌کنند و به روش‌های مختلف یاد می‌گیرند. روش تدریس و فعّالیت‌ها باید به اندازه‌ای متنوّع باشند تا همه‌ی دانش‌آموزان با تفاوت‌های ذهنی، فرهنگی و خانوادگی بتوانند از آنها بهره‌برداری کنند. نباید انتظار داشته باشیم همه‌ی دانش‌آموزان به یک روش آنچه را یاد گرفته‌اند، بیان کنند. برای مثال همه‌ی آنها بتوانند خوب نقّاشی کنند یا خوب داستان بگویند. به‌علاوه دستیابی به برآیندی قابل‌قبول از انجام فعّالیت‌ها کافی است و لزومی ندارد که همه‌ی دانش‌آموزان همه‌ی فعّالیت‌ها را درست و کامل انجام دهند.

---

*ــ http: //www.chap.sch.ir

۵ــ شیوه‌های مناسب ارزشیابی را به‌کار ببندید.

به منظور سنجش میزان تحقّق اهداف مهارتی و نگرشی کتاب باید از **به‌کارگیری صِرف شیوه‌های مرسوم و کلیشه‌ای آزمون‌های نوشتاری و چهارگزینه‌ای خودداری کنید**. به ارزشیابی مستمر فعّالیت‌ها توجّه کنید. مشاهده، گفت‌وگو، مشارکت در کار گروهی، جمع‌آوری اطلاعات و همه‌ی فعّالیت‌های دانش‌آموزان را درنظر بگیرید. نکته‌ی مهم در ارزشیابی، کشف مشکلات یادگیری، تلاش برای اصلاح آنها و ارائه‌ی بازخورد صحیح است. **سعی کنید در حین ارزشیابی دریابید که مشکل و نقص آموزش کجاست و چگونه می‌توانید به دانش‌آموز کمک کنید تا کار خود را اصلاح کند.**

۶ــ مشارکت خانواده‌ها را جلب کنید.

بسیاری از مهارت‌های زندگی که در این کتاب آورده شده باید در محیط خانواده گسترش و پرورش یابند. لذا توجیه خانواده‌ها در این زمینه ضروری است و شایسته است جلسات مداوم با آنها برگزار شود و موارد لازم که در کتاب معلّم درج شده، در اختیار آنها قرار گیرد. خانواده‌های گرامی نیز باید بدانند که بدون کمک و نظارت آنها، مهارت‌های زندگی اجتماعی که در این کتاب دنبال می‌شود، تحقّق نمی‌یابد و لذا همکاری آنها بسیار ضروری است. خانواده را نیز در ارزشیابی این مهارت‌ها و نگرش‌ها مشارکت بدهید.

علاوه بر موارد فوق، لازم است شما معلّم عزیز به نکات زیر توجّه کنید :

- **از انجام هرگونه مشق و رونویسی از روی متون و قصّه‌های این کتاب یا نوشتن سؤال و جواب‌های کلیشه‌ای روی متون و درس‌ها، خودداری کنید. از زیرنویس عکس‌ها پرسش نکنید.**
- **فعّالیت‌های مربوط به نقشه تنها در محدوده‌ی پرسش‌های کتاب و کاربرگه‌های ضمیمه انجام شود. به هیچ‌وجه دانش‌آموزان را وادار به ترسیم نقشه و فعّالیت‌های اضافی نکنید. یافتن مکان‌ها بر روی نقشه کافی است.**
- **به‌جز برخی از فعّالیت‌هایی که برای منزل تعیین شده‌اند، اغلب فعّالیت‌های کتاب و کاربرگه‌ها باید در کلاس و در حین تدریس انجام شوند.**

- **همکار گرامی رمزینه‌های سریع پاسخ به‌عنوان ابزاری برای دسترسی سریع به اطلاعات آموزشی می‌باشد. با هدایت دانش‌آموزان و اسکن نمودن رمزینه‌های هر درس دانش‌آموزان را برای استفاده از محتوای آن یاری نمایید.**

امید است شما معلّمان عزیز با به‌کارگیری روش‌های مناسب، فضایی پرنشاط و دلپذیر در کلاس این درس فراهم کنید.

گروه مطالعات اجتماعی ــ دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

نظرسنجی کتاب درسی

فصل ۱ محلّه‌ی ما

درس ۱ همسایه‌ی ما

خانه‌ی ما در محلّه‌ای از یک شهر یا روستا قرار دارد. هر یک از ما ساکن یک محلّه هستیم.

محلّه قسمتی از یک شهر یا روستاست که در آن گروهی از مردم در همسایگی یکدیگر زندگی می‌کنند.

شما در یک خانه‌ی حیاط‌دار زندگی می‌کنید یا در یک آپارتمان؟ آیا همسایه‌های خود را می‌شناسید؟ آیا خانواده‌هایی که در همسایگی شما زندگی می‌کنند، فرزند هم‌سن و سال شما دارند؟ آیا در همسایگی خود دوستانی دارید؟

چه خوب است همسایه‌ها از حال یکدیگر باخبر باشند، به هم کمک کنند و با هم مهربان باشند.

پیامبر گرامی ما حضرت محمّد (ص) فرمودند :

اگر می‌خواهید خدا و پیامبر، شما را دوست داشته باشند، امانت‌دار و راستگو باشید و با همسایگان خود به نیکی رفتار کنید.

فعّالیت

۱ــ به تصویرهای صفحه‌ی قبل با دقّت نگاه کنید و هر یک را توضیح دهید.

۲ــ چه موارد دیگری از همکاری بین همسایه‌ها می‌شناسید؟ بیان کنید.

۳ــ با توجّه به تصویرهای این صفحه، بگویید مردم یک محلّه برای انجام دادن چه کارهایی با یکدیگر همدلی و همکاری می‌کنند. چگونه؟

سال گذشته با مقرّرات رفت و آمد در کوچه و خیابان آشنا شدید. همچنین، آموختید که خانه و مدرسه مقرّراتی دارند. خوب است بدانید برای زندگی در محلّه نیز مقرّراتی وجود دارد.

آیا ما اجازه داریم با سرو صدا، همسایه‌ها را ناراحت کنیم؟

همیشه فکر کنید که ممکن است فردی در همسایگی شما مریض باشد یا یکی از همسایه‌ها بچّه‌ی خود را خوابانده باشد یا یک نفر در حال درس خواندن یا مطالعه باشد؛ پس :

- در زمان استراحت همسایه‌ها در کوچه توپ بازی یا در خانه سروصدا نکنیم.
- در خانه صدای رادیو و تلویزیون را بلند نکنیم.
- در ساختمان محلّ زندگی خود یا کوچه و خیابان محلّه‌مان ترقّه‌بازی نکنیم. این کار نه‌تنها خطرناک است و به ما آسیب می‌رساند بلکه همسایه‌ها را هم آزار می‌دهد و ممکن است به آنها یا عابران هم صدمه بزند.
- موقع خداحافظی با مهمان‌ها با صدای بلند صحبت نکنیم.
- زباله‌ها را در جای مخصوص بگذاریم تا محلّ زندگی همسایه‌ها کثیف و آلوده نشود.

فعّالیت

۱ــ به کمک پدر و مادر خود پرس‌وجو کنید که برای داشتن محلّه‌ای بهتر، در چه کارهایی می‌توانید با اهالی محل همکاری کنید.

۲ــ به تصویر زیر نگاه کنید و بگویید چه مزاحمتی برای همسایه‌ها به‌وجود آمده است. برای اینکه چنین صحنه‌ای پیش نیاید، چه باید کرد؟

درس ۲ اینجا محلّه‌ی ماست

گردش در محلّه

معلّم کلاس چهارم بچّه‌ها را برای گردش در محلّه از مدرسه بیرون برد. آنها از محلّه‌ای که مدرسه در آنجا قرار داشت، بازدید کردند.

در این گردش، دانش‌آموزان خانه‌های مردم، مغازه‌ها، دکه‌ی روزنامه‌فروشی، فضای سبز و بوستان کوچک کنار مدرسه و ساختمان‌هایی مثل اداره‌ها، بانک‌ها و مسجد را مشاهده کردند.

فعّالیت

۱ــ به همراه معلّم خود از محلّه‌ای که مدرسه‌تان در آن قرار دارد، بازدید کنید. با راهنمایی معلّم و به‌طور گروهی، نمونک* (ماکت) محلّه‌ای را که از آن بازدید کرده‌اید، درست کنید.

۲ــ کاربرگه‌ی شماره‌ی ۱ (محلّه‌ی ما) را به کمک پدر و مادرتان پر کنید.

---

* مصوّب فرهنگستان زبان و ادب فارسی

• مسجد محلّه‌ی ما

یکی از محل‌های اجتماع مردم در محلّه، مسجد است.

مردم در مسجد علاوه بر عبادت خدا با یکدیگر آشنا می‌شوند، از حال هم خبر می‌گیرند و برای حلّ مشکلات محلّه‌ی خود با یکدیگر مشورت می‌کنند.

مسجد همچنین محلّ برگزاری مراسمی چون دعا، عزاداری و جشن‌های مربوط به عیدهای مذهبی است.

مردم پشت سر امام جماعت در صف‌های منظّم رو به قبله می‌ایستند. امام جماعت جلوتر از همه در محراب قرار می‌گیرد.

• بوستان محلّه‌ی ما

در بیشتر محلّه‌ها یک بوستان یا فضای سبز وجود دارد که مردم برای استراحت و ورزش به آنجا می‌روند. برخی از بوستان‌ها، وسایل بازی و ورزش مخصوص کودکان هم دارند. همه‌ی ما باید برای تمیز نگه داشتن بوستان و مراقبت از آن تلاش کنیم. برای مثال، چمن‌ها را لگد نکنیم، گل‌ها را نچینیم، به وسایل بازی آسیب نرسانیم و زباله‌ها را در سطل‌های مخصوص بریزیم.

فعّالیت

۱ــ نام مسجد محلّه‌ی شما چیست؟ به کمک بزرگ‌ترها پرس‌وجو کنید که در مسجد محلّه‌ی شما چه فعّالیت‌هایی انجام می‌شود. آن‌گاه در کلاس در این‌باره صحبت کنید. (با توجّه به آنچه در کتاب هدیه‌های آسمان یاد گرفته‌اید.)

۲ــ برای بهتر شدن بوستان محلّه‌تان، چه پیشنهادی دارید؟

محلّه‌ها تغییر می‌کنند

با گذشت زمان در محلّه تغییراتی به‌وجود می‌آید. برای مثال، مردم یک محلّه برای زندگی به جای دیگری می‌روند و افرادی دیگر به آن محلّه نقل مکان می‌کنند. شکل و نوع ساختمان‌ها و فعّالیت‌ها نیز تغییر می‌کند. بعضی وقت‌ها هم امکانات عمومی جدیدی مانند ایستگاه اتوبوس یا باجه‌ی تلفن عمومی، فضای سبز یا کتابخانه در محلّه ایجاد می‌شود. ساکنان یک محلّه دوست دارند محلّ زندگی آنها روز به روز بهتر شود.

به تصویرهای زیر توجّه کنید. این تصویرها محلّه‌ای در اطراف میدان امام‌خمینی تهران را در صد سال پیش و زمان حال نشان می‌دهند.

۱

۲

فعّالیت

۱ــ در تصویر (۱) چه چیزهایی می‌بینید؟ بیان کنید.

در تصویر (۲) چه چیزهایی تغییر کرده است؟ شباهت‌ها و تفاوت‌ها کدام‌اند؟

۲ــ کاربرگه‌ی شماره‌ی ۲ (تغییرات محلّه‌ی من، مصاحبه) را انجام دهید.

کاربرگه‌ی شماره‌ی ۱

این کاربرگه به کمک معلّم یا پدر و مادر پس از بازدید از محلّه کامل شود.

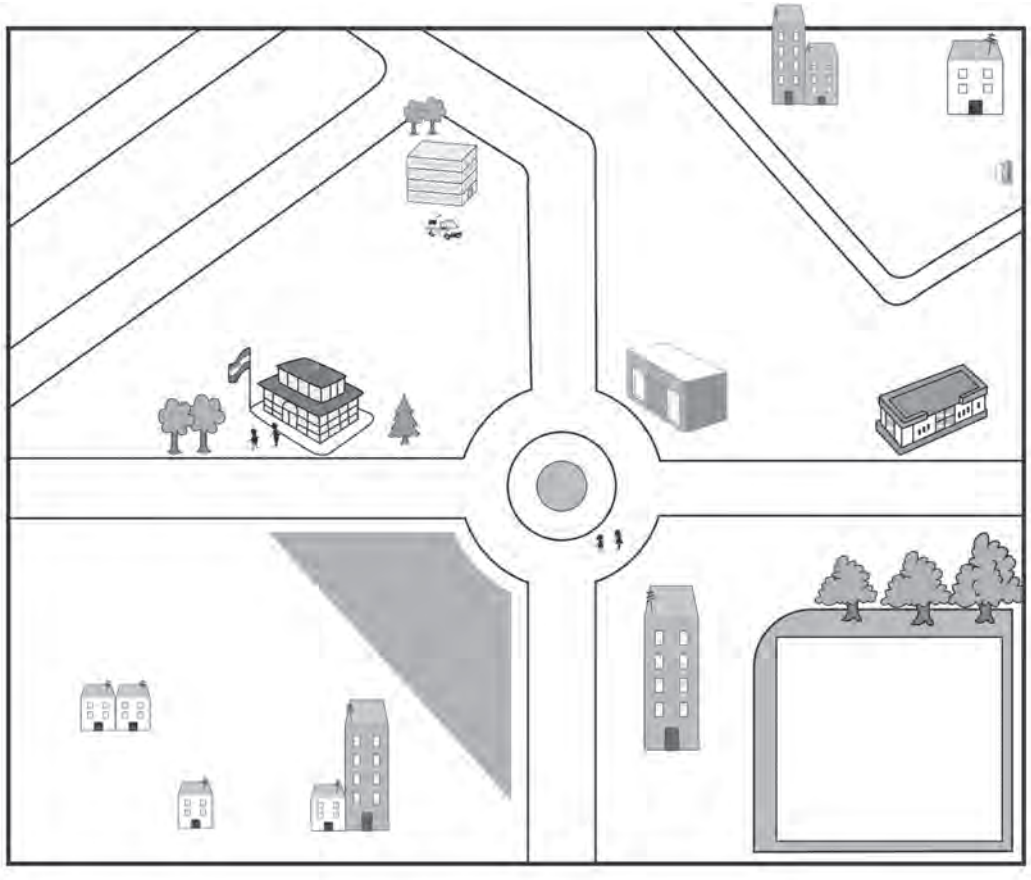
نام این محلّه چیست؟	
نام خیابان و کوچه‌های مهمّ این محلّه را بنویسید.	
کدام پدیده‌های طبیعی (درخت، کوه، جنگل، رودخانه، جوی‌آب، جانوران و...) را در این محلّه مشاهده می‌کنید، نام ببرید.	
انواع ساختمان‌هایی را که در محلّه مشاهده می‌کنید، نام ببرید.	
ساختمان‌های مهمّ محلّه کدام‌اند؟	
چه شغل‌هایی در این محلّه وجود دارد؟ مردم این محلّه به چه فعّالیت‌هایی مشغول‌اند؟	
شما چه چیزها یا چه مکان‌هایی را در محلّه‌ی خودتان بیشتر دوست دارید؟ اگر روزی قرار باشد از این محلّه به محلّه یا شهر دیگری بروید و در آنجا زندگی کنید، دلتان برای چه چیزهایی تنگ می‌شود؟	

کاربرگه‌ی شماره‌ی ۲

با یکی از افراد سالمند محلّه‌ی خود مصاحبه کنید و پاسخ‌ها را بنویسید.
برای انجام مصاحبه از بزرگ‌ترها کمک بگیرید.

نام محلّه :	نام مصاحبه‌شونده : سن :
۱ــ شما چند سال است که در این محلّه زندگی می‌کنید؟	
۲ــ این محلّه نسبت به سال‌های گذشته چه تغییراتی کرده است؟ چند مورد را بگویید.	
۳ــ به نظر شما، برای بهتر شدن زندگی مردم در این محلّه چه کارهایی باید کرد؟	

این تصویر یک محلّه است. فکر کنید و به دلخواه خود سه تغییر در آن به‌وجود آورید که موجب بهتر شدن محلّه یا زندگی در آن شود. (رسم کنید.)

درس ۳ خرید و فروش در محلّه

نیازهای محلّه

در هر محلّه مکان‌هایی برای تولید بعضی کالاها یا دادن بعضی خدمات به مردم وجود دارد که هدف آنها رفع نیازهای ساکنان محلّه است. شما سال گذشته درباره‌ی شغل‌های تولیدی و خدماتی مطالبی خواندید و با این شغل‌ها آشنا شدید. در تصویرهای زیر هریک از این مکان‌ها چه خدماتی به مردم محلّه می‌دهند؟

● در هر محلّه، امکاناتی برای استفاده‌ی همه‌ی مردم ایجاد شده است. این امکانات به همه‌ی مردم تعلّق دارند. به تصاویر دقّت کنید. هر یک از این امکانات کدام نیاز مردم را برطرف می‌کند؟

فعّالیت

۱ــ در محلّ زندگی شما کدام‌یک از امکانات عمومی وجود دارد؟ بنویسید.

۲ــ به نظر شما چگونه می‌توانیم از امکانات عمومی به‌طور مناسب استفاده کنیم؟ چگونه می‌توانیم از آنها نگهداری کنیم؟

۳ــ با استفاده از فضای مجازی چگونه می‌توان مسائل ساکنان محله را حل کرد؟

خرید عاقلانه

در محلّه‌ی شما چه مغازه‌هایی وجود دارند؟ مغازه‌هایی که نیازهای شما و خانواده‌تان را برطرف می‌کنند. البتّه گاهی برای خرید کالاهای موردنیازتان به جاهای دیگر شهر هم می‌روید. حتماً تاکنون به‌تنهایی یا با خانواده برای خرید رفته‌اید. راستی فکر کرده‌اید چگونه می‌توانیم درست خرید کنیم؟

سهراب دوست داشت یک توپ فوتبال بخرد و این موضوع را با اعضای خانواده در میان گذاشت.

گفت‌وگوی آنها را بخوانید.

پدر سهراب به او گفت که برای خرید توپ مورد علاقه‌اش، باید برنامه‌ریزی کند. در گام اوّل هم از سهراب خواست جدولی بکشد.

او گفت : این جدول سه ستون دارد. در یک ستون باید **درآمد** یا پول توجیبی‌ات را بنویسی.

سهراب که سال گذشته در کتاب مطالعات اجتماعی با معنی درآمد آشنا شده بود، گفت : پدر، درآمد یعنی پولی که از راه کار کردن به دست می‌آید؛ درست است؟

پدر پاسخ داد : بله؛ راستی سهراب، ماه پیش تو هم مقداری درآمد داشتی.

سهراب فکری کرد و گفت : بله پدر؛ ما تمام روز در باغ دوست شما در چیدن سیب‌ها و گذاشتن آنها در جعبه‌ها کمک کردیم. وقتی غروب شد، او به هریک از ما بچّه‌ها، ۵۰,۰۰۰ تومان دستمزد داد. پس من ماه پیش ۵۰,۰۰۰ تومان درآمد داشته‌ام!

پدر لبخندی زد و ادامه داد : «ستون دیگر جدول، ستون **هزینه** است؛ یعنی پولی که برای خرید کالاهای مورد نیاز خرج می‌کنید. مهم نیست که ما چقدر پول به‌دست می‌آوریم؛ مهم این است که بتوانیم مقداری از این پول را برای زمان‌هایی که نیاز داریم، پس انداز کنیم، یعنی نباید همه‌ی پولی را که به‌دست می‌آوریم، خرج کنیم. پس ستون دیگرِ جدول شما **پس‌انداز** است.

اکنون به جدولی که سهراب به کمک پدرش کشیده است، توجّه کنید.

هفته‌ها	درآمد یا پول توجیبی	هزینه (پولی که خرج می‌کند)	پس‌انداز (پولی که ذخیره می‌کند)
هفته‌ی اوّل	۲۵,۰۰۰ تومان	۱۰,۰۰۰ تومان	۱۵,۰۰۰ تومان
هفته‌ی دوم	۲۵,۰۰۰ تومان	۱۰,۰۰۰ تومان	۱۵,۰۰۰ تومان
هفته‌ی سوم	۲۵,۰۰۰ تومان	۱۲,۵۰۰ تومان	۱۲,۵۰۰ تومان
هفته‌ی چهارم	۲۵,۰۰۰ تومان	۱۷,۵۰۰ تومان	۷,۵۰۰ تومان
هفته‌ی پنجم	۲۵,۰۰۰ تومان	۲۵,۰۰۰ تومان	۰
هفته‌ی ششم	۲۵,۰۰۰ تومان	۷,۵۰۰ تومان	۱۷,۵۰۰ تومان
درآمد چیدن سیب از باغ	۵۰,۰۰۰ تومان	۰	۵۰,۰۰۰ تومان
جمع	۲۰۰,۰۰۰ تومان	۸۲,۵۰۰ تومان	۱۱۷,۵۰۰ تومان

پول توجیبی سهراب در یک ماه‌ونیم (۶ هفته) چقدر بوده است؟ او چه مقدار از پول توجیبی‌اش را خرج کرده و چقدر از آن را پس‌انداز کرده است؟

یک بار دیگر به جدول سهراب توجّه کنید. به جدولی که در آن درآمد، هزینه و پس‌انداز نشان داده شده است، **جدول بودجه** می‌گوییم.

• چگونه انتخاب کنیم؟

وقتی می‌خواهیم کالایی بخریم، باید نکته‌هایی را درنظر بگیریم و در خرید دقّت کنیم.

مادر سهراب از او خواست که برای خرید توپ با معلّم ورزش مدرسه مشورت کند و درباره‌ی انواع توپ و قیمت‌های آنها اطّلاعاتی به‌دست آورد.

معلّم ورزش در این‌باره برای سهراب توضیح داد و سه نوع توپ را به او پیشنهاد کرد. سهراب و مادرش به مغازه رفتند و انواع توپ‌ها را دیدند. مادر سهراب به او یاد داد جدولی بکشد و توپ‌ها را با توجّه به ویژگی‌هایشان امتیازبندی کند.

شماره‌ی توپ	وزن توپ	جنس توپ	قیمت توپ	رنگ توپ
توپ شماره‌ی ۱	۲۵۰گرم	لاستیک ❊	۸۵,۰۰۰ تومان ❊ ❊ ❊	سبز —
توپ شماره‌ی ۲	۲۵۰گرم	چرم ❊ ❊ ❊	۳۵۰,۰۰۰ تومان —	زرد ❊
توپ شماره‌ی ۳	۲۵۰گرم	فوم ❊ ❊	۱۱۵,۰۰۰ تومان ❊ ❊	سفید ❊ ❊ ❊

جدول امتیازها

ضعیف	متوسّط	خوب	خیلی خوب
—	❊	❊ ❊	❊ ❊ ❊

فعّالیت

۱ــ به نظر شما، سهراب با توجّه به امتیازهایی که به توپ‌ها داده است، کدام‌یک را باید انتخاب کند؟ چرا؟

۲ــ روش کار سهراب را برای خرید و انتخاب توپ از اوّل تا آخر توضیح دهید.

۳ــ فرض کنید یکی از توپ‌ها، در کشور ایران و به‌دست کارگران پرتوان ایرانی ساخته شده است. آیا شما توپ ساخت ایران را انتخاب خواهید کرد؟ درباره‌ی دلایل خودتان، در کلاس با یکدیگر گفت‌وگو کنید.

۴ــ چه زمانی بهتر است به جای خرید حضوری خریدمان را از طریق فروشگاه‌های اینترنتی انجام دهیم؟

۵ــ هنگام خرید از فروشگاه‌های اینترنتی به چه نکاتی باید توجه کنیم؟

درس ۴ نقشه‌ی محلّه‌ی ما

به تصویرهای روبه‌رو دقّت کنید. این تصویرها، اشیا را از روبه‌رو و بالا نشان می‌دهند.

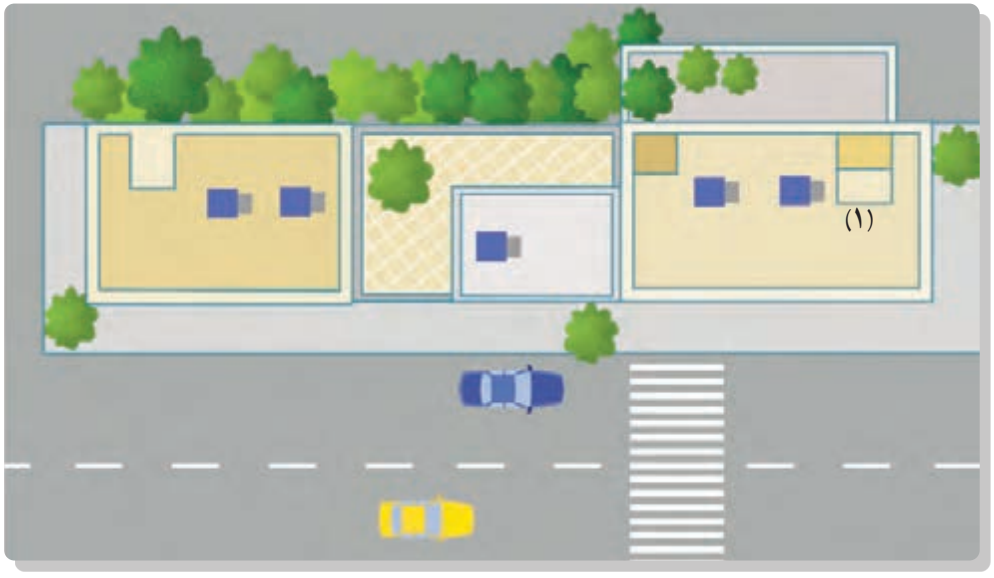
به تصویر زیر دقّت کنید. این تصویر یکی از خیابان‌های محلّه‌ی ما را از روبه‌رو نشان می‌دهد. در این خیابان چه چیزهایی می‌بینید؟ جای عددهایی را که در تصویر الف می‌بینید، در تصویر ب پیدا کنید و بنویسید.

(الف)

این تصویر همان خیابان را از بالا نشان می‌دهد.

(ب)

مجسّم کنید وقتی یک پرنده از بالا به زمین نگاه می‌کند، زمین را چگونه می‌بیند.

به شکل زیر نگاه کنید. این نقشه‌ی همان جایی است که پرنده در هنگام پرواز می‌بیند. در این نقشه، ساختمان‌ها، خیابان‌ها، درختان و یک دریاچه نشان داده شده‌اند.

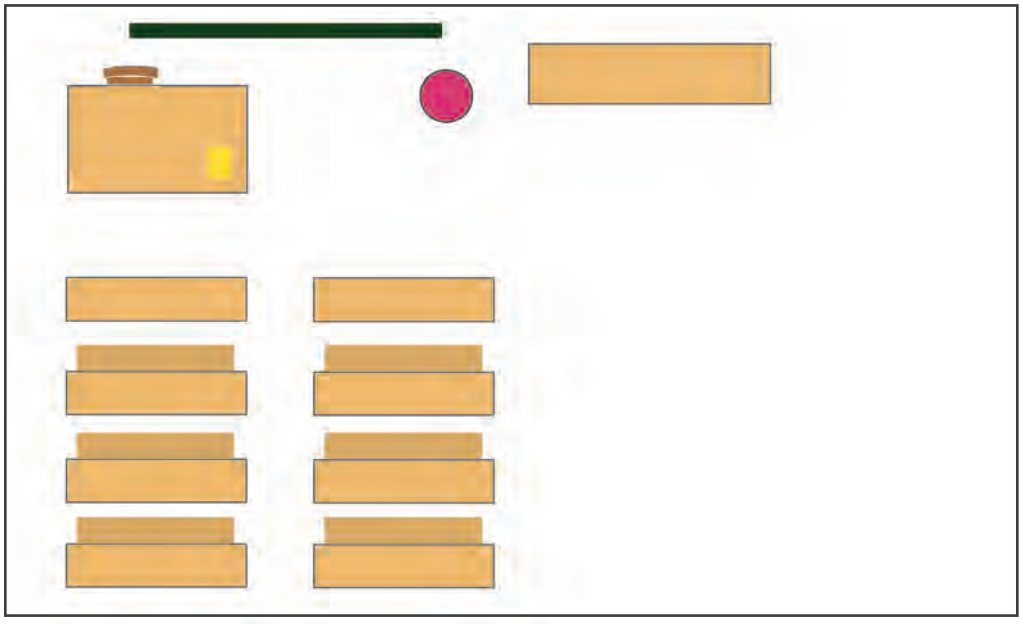
اکنون، عددهایی را که در تصویر بالا می‌بینید به نقشه منتقل کنید.

این تصویر یک کلاس از روبه‌رو است.

نقشه‌ی زیر را دانش‌آموزی از همان کلاس کشیده است. او تصوّر کرده که از بالا به کلاس نگاه می‌کند.
تصویر اشیا از روبه‌رو با تصویر آنها از بالا چه تفاوت‌هایی دارد؟

فعّالیت

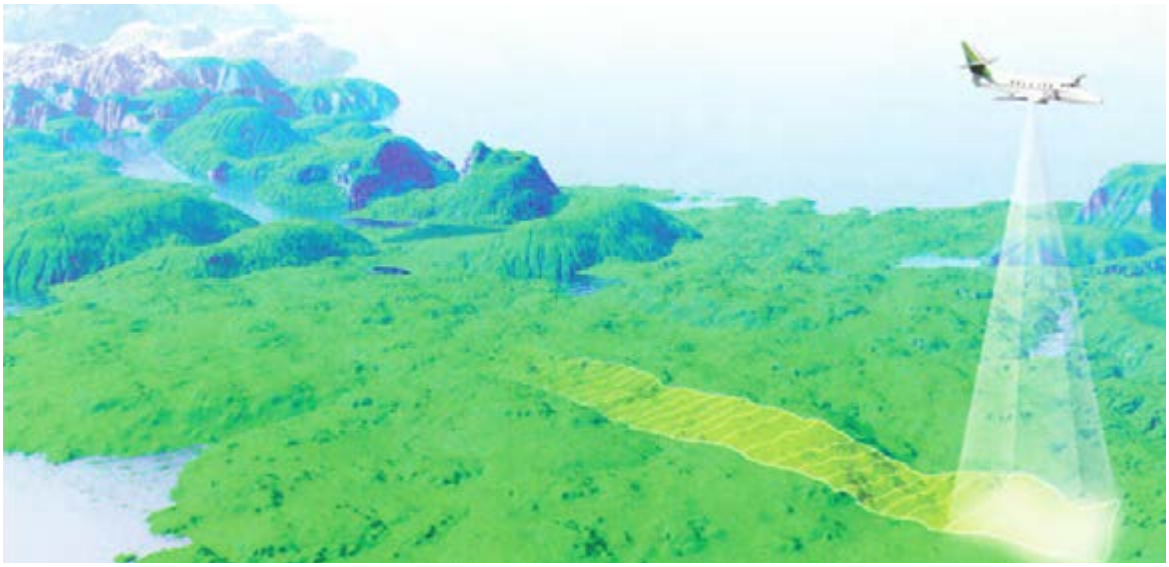
۱ــ کاربرگه‌ی شماره‌ی ۳ (دیدن منظره از بالا) را در کلاس انجام دهید.

*۲ــ اکنون شما هم با راهنمایی و کمک معلّم، نقشه‌ی کلاس خود را بکشید. تصوّر کنید که از بالا به کلاس نگاه می‌کنید.

*توجّه: معلّم گرامی این نقشه باید با راهنمایی کافی شما و توسّط دانش‌آموزان در کلاس ترسیم شود. ترسیم نقشه نباید به عنوان تکلیف منزل سفارش داده شود.

نقشه چگونه تهیه می‌شود؟

برای تهیه‌ی نقشه از عکس هوایی استفاده می‌کنند. عکس هوایی را با هواپیما از بالای زمین می‌گیرند.

هواپیما درحال عکس‌برداری از یک منطقه

عکس هوایی یک منطقه

نقشه‌ی همان منطقه

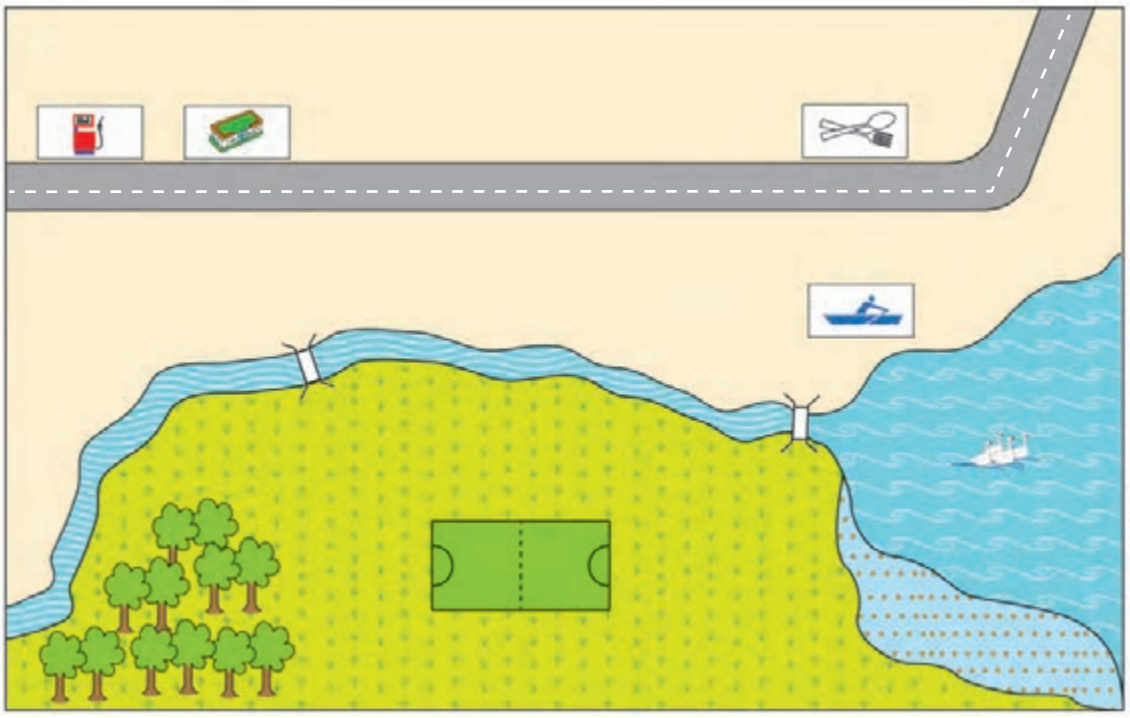

استفاده از نقشه

نقشه‌ها در پیدا کردن مکان‌ها به ما کمک می‌کنند. حتّیٰ اگر هیچ‌وقت به جایی نرفته باشیم، با استفاده از نقشه می‌توانیم بفهمیم که آن محل کجاست و چگونه و از چه راهی می‌توانیم به آنجا برویم.

راهنمای نقشه

سال گذشته با نقشه‌ی خانه و مدرسه آشنا شدید و آموختید که در کنار هر نقشه یک راهنما وجود دارد. اگر راهنما نباشد، نمی‌توانیم مکان‌های مختلف را روی نقشه تشخیص دهیم. راهنمای نقشه، معنای رنگ‌ها و علامت‌های روی نقشه را مشخّص می‌کند و کوه، جنگل، دریا، پل، خانه‌ها، خیابان، فرودگاه و چیزهای دیگر را روی نقشه نشان می‌دهد.

راهنما

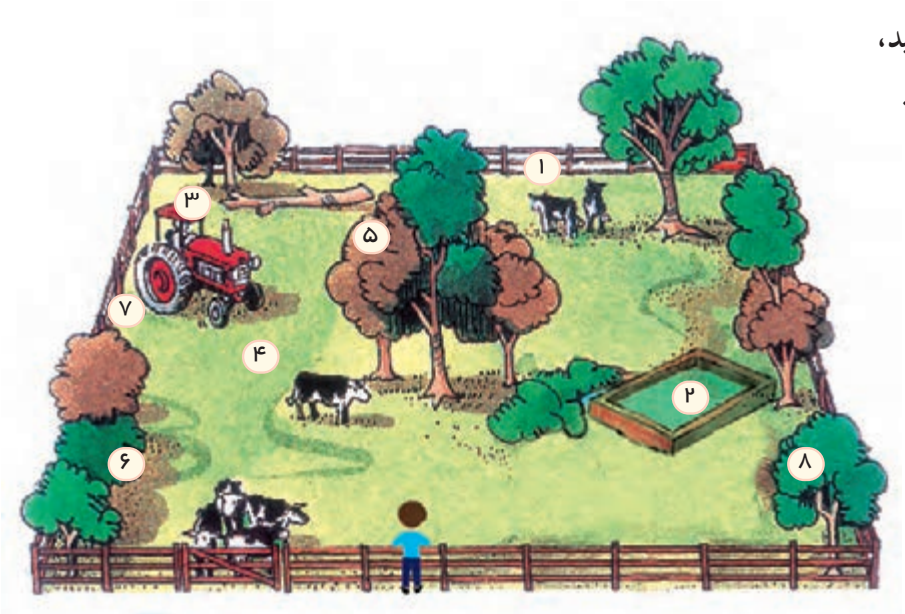
ایستگاه قایق‌رانی	زمین فوتبال	پل	پارک جنگلی
رستوران	چمن‌زار	رود	دریاچه
پمپ بنزین	باتلاق	جاده	فروشگاه

فعّالیت

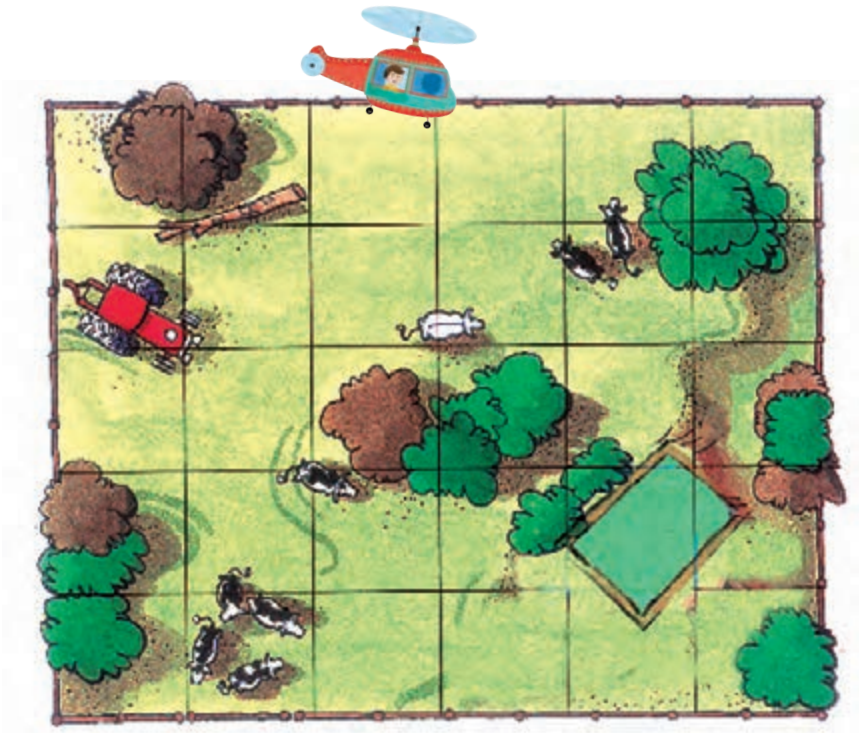
کاربرگه‌ی شماره‌ی ۴ (راهنمای نقشه) را در کلاس انجام دهید.

کاربرگه‌ی شماره‌ی ۳

اگر شما روبه‌روی این مزرعه بایستید، چنین منظره‌ای را مشاهده می‌کنید.

اگر با چرخ‌بال (هلی‌کوپتر) از روی این مزرعه پرواز کنید، آن را به این شکل می‌بینید.

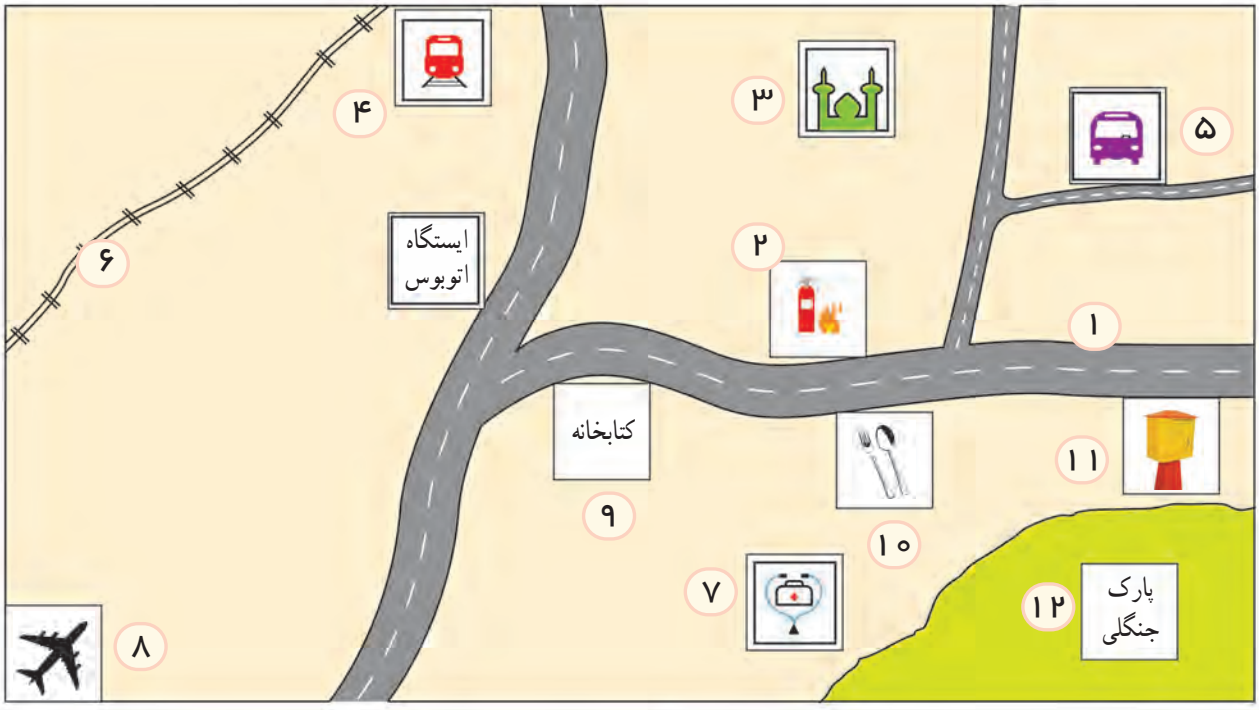
الف) شماره‌های تصویر بالا را به تصویر پایین متّصل کنید.

ب) اکنون بگویید چه چیزی را در این مزرعه از روبه‌رو نتوانستید ببینید، امّا از بالا آن را مشاهده کردید؟

کاربرگه‌ی شماره‌ی ۴

راهنمای نقشه

الف) با توجّه به نقشه، مستطیل‌های راهنما را با علامت‌های مناسب کامل کنید.

راهنما

.....	آتش نشانی	.....	اداره پست
پارک جنگلی	جادّه	.....	ایستگاه راه آهن
.....	کتابخانه	ایستگاه اتوبوس	خطّ آهن

ب) با استفاده از راهنمای نقشه، بگویید هر عدد چه مکانی را در روی نقشه نشان می‌دهد.

(۱) جادّه
(۲) .....
(۳) .....
(۴) .....
(۵) .....
(۶) .....
(۷) .....
(۸) .....
(۹) .....
(۱۰) .....
(۱۱) .....
(۱۲) .....

به کار ببندیم

۱ــ در یکی از فعّالیت‌های مربوط به محلّه‌ی خود مشارکت کنید؛ مثلاً :

ــ نماز جماعت

ــ پذیرایی از مردم در عیدهای مذهبی

ــ آذین‌بندی محلّه

آنها را به‌صورت فیلم یا کلیپ در کلاس ارائه کنید. سپس درباره‌ی فعّالیت خود در کلاس توضیح دهید.

۲ــ با راهنمایی معلّم و کمک پدر و مادر برای خرید یک کالا برنامه‌ریزی کنید. روش سهراب را در تهیه‌ی جدول هزینه و درآمد و جدول امتیازدهی به‌کار ببرید.

۳ــ مکان محلّه‌ی خود را از طریق نقشه‌های اینترنتی پیدا کنید.

۴ــ به کمک بزرگترهای خود و با استفاده از یک نرم‌افزار مسیریاب، مسیر حرکت خود از منزل تا مدرسه را مشاهده کنید.

۵ــ نرم‌افزارهای (نقشه‌های) مسیریاب در سفر چه کمکی به ما می‌کنند؟

۶ــ نظرات خریداران را در یکی از فروشگاه‌های اینترنتی درباره‌ی خرید یک کالا مقایسه کنید. به نظر شما از این روش می‌توان برای خرید کالای با کیفیت استفاده کرد؟

فصل ۲

شهر من، روستای من

درس ۸ زندگی در شهر و روستا

کشور ما ایران شهرهای زیبا و روستاهای آباد زیادی دارد.
شما در شهر زندگی می‌کنید یا روستا؟
آیا می‌دانید شهر و روستا چه تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند؟

(الف)

(ب)

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

فعّالیت

۱ــ عکس « الف » یک شهر و عکس « ب » یک روستا را نشان می‌دهد. اجزاء عکس « ب » را مانند عکس « الف »، مشخّص کنید و بنویسید.

۲ــ کاربرگه‌ی شماره‌ی ۵ (عکس خوانی) را در کلاس انجام دهید.

بچّه‌ها، من در روستا زندگی می‌کنم. کار بیشتر روستاییان کشاورزی و باغ‌داری است. بعضی از آنها علاوه بر کشاورزی به دام‌پروری و تولید صنایع دستی مانند قالی و جاجیم مشغول‌اند. روستاییان با تولید محصولات کشاورزی برای خانواده‌ی خود و مردم دیگر غذا فراهم می‌کنند.

روستا از شهر کوچک‌تر و کم‌جمعیت‌تر است. به همین دلیل، بیشتر مردم روستا یکدیگر را می‌شناسند و با هم خویشاوندند. اداره‌ی هر روستا به عهده‌ی **شورای اسلامی و دهیاری** آن روستاست.

مردم روستا خانه‌های ساده‌ی خود را در کنار مزرعه‌ها و باغ‌ها می‌سازند و از هوای تمیز و سالم استفاده می‌کنند.

بچّه‌ها، من در شهر زندگی می‌کنم. در شهرها فعّالیت کشاورزی وجود ندارد و بیشتر شهرنشینان در کارخانه‌ها، مغازه‌ها و اداره‌ها کار می‌کنند. معمولاً اداره‌ها، فروشگاه‌ها، بیمارستان‌ها و دانشگاه‌ها در مرکز شهر و کارخانه‌ها و کارگاه‌ها در اطراف شهر قرار دارند.

شهر بزرگ‌تر و پرجمعیت‌تر از روستاست. اداره‌ی شهر را **شهرداری** به عهده دارد. یکی از وظایف شهرداری، زیبا نگه‌داشتن شهر و حفظ پاکیزگی آن است.

بچّه‌ها، عدّه‌ی کمی از مردم کشور هم مانند ما زندگی عشایری دارند. شغل اصلی ما عشایر، دام‌پروری است و برای چراندن دام‌ها از جایی به جای دیگر کوچ می‌کنیم. عشایر معمولاً با هم خویشاوندند. گوشت، لبنیات، گلیم و جاجیم از تولیدات عشایر است.

فعّالیت

۱ــ متن درس را بخوانید و سه تفاوت دیگر شهر و روستا را پیدا کنید و بنویسید.

۲ــ زندگی روستایی چه تفاوتی با زندگی عشایری دارد؟

۳ــ اگر عکس‌هایی از روستاها یا شهرها دارید، به کلاس بیاورید و روی تابلو به نمایش بگذارید. نام مکان‌ها را هم زیر آنها بنویسید.

۴ــ روستاییان و عشایر چگونه با استفاده از اینترنت می‌توانند محصولات و صنایع‌دستی خود را بفروشند؟

زندگی در شهرهای بزرگ

شهرهای بزرگ، شهرهایی هستند که بیش از یک میلیون نفر جمعیت دارند. در این شهرها امکانات بیشتری مانند دانشگاه‌ها، بیمارستان‌ها، سینماها، سالن‌های نمایش، هتل‌ها و پارک‌های بزرگ وجود دارد امّا زندگی با مشکلات زیادی همراه است.

پرجمعیت‌ترین شهرهای ایران در سال ۱۴۰۱

شهر	جمعیت (نفر)
اهواز	۱,۲۰۰,۰۰۰
تهران	۹,۲۰۰,۰۰۰
اصفهان	۲,۱۰۰,۰۰۰
مشهد	۳,۲۰۰,۰۰۰
تبریز	۱,۶۰۰,۰۰۰
کرج	۱,۶۰۰,۰۰۰
شیراز	۱,۷۰۰,۰۰۰
قم	۱,۳۰۰,۰۰۰

(ارقام جمعیت تقریبی است.)

فعّالیت

۱ــ با توجّه به جدول بالا، پرجمعیت‌ترین شهرهای ایران را به ترتیب بنویسید. (عدد جمعیت‌ها را بخوانید.)

(ــ ــ ــ ــ ــ ــ ــ)

۲ــ آیا می‌توانید چند نمونه از مشکلات زندگی در شهرهای بزرگ را بگویید و برای حلّ آنها پیشنهادهایی بدهید؟

استان‌های ایران

به نقشه توجّه کنید. کشور ایران خانه‌ی بزرگ ماست. کشور ما برای اداره‌ی بهتر و آسان‌تر به قسمت‌های مختلف تقسیم شده است. به هر یک از این قسمت‌ها **استان** می‌گویند.

هر استان تعدادی شهر و روستا دارد. معمولاً بزرگ‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهر هر استان، **مرکز** آن استان است که با انواع راه‌ها به شهرهای دور و نزدیک آن استان مربوط می‌شود.

فعّالیت

۱ــ شما در کدام استان زندگی می‌کنید؟ مرکز استان شما کدام شهر است؟ یک یا دو شهر دیگر استان خود را نام ببرید.

۲ــ آیا کسی از خویشان یا آشنایان شما در استان‌های دیگر ایران زندگی می‌کند؟ کدام استان؟

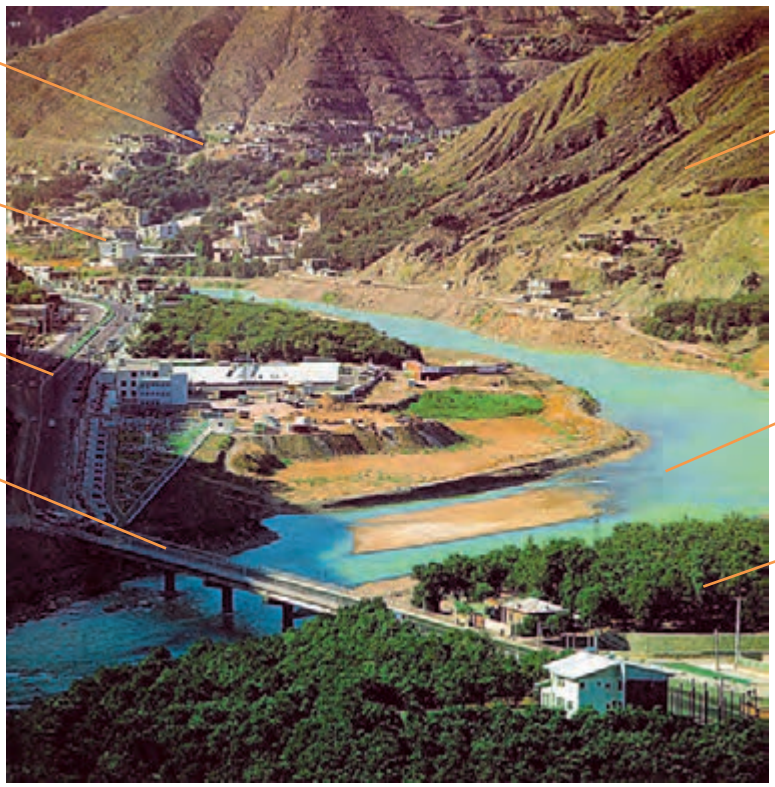
۳ــ جمله‌ی زیر را کامل کنید.

من در شهر / روستای.....، که در استان..... قرار دارد، زندگی می‌کنم.

۴ــ کاربرگه‌ی شماره‌ی ۶ (نقشه‌ی استان‌های ایران) را در کلاس انجام دهید.

کاربرگه‌ی شماره‌ی ۵

۱ــ در عکس زیر، چه چیزهایی مشاهده می‌کنید؟ مانند نمونه آنها را مشخّص کنید.

۲ــ از روی عکس‌ها می‌توانیم تا حدّی به ویژگی‌های یک مکان و زندگی مردم آنجا پی ببریم. آنچه از این عکس می‌فهمید بیان کنید.

.....

.....

.....

.....

.....

کاربرگه‌ی شماره‌ی ۶

نقشه‌ی استان‌های ایران

۱ــ روی نقشه، استان محلّ زندگی‌تان را با رنگ قرمز نشان دهید.

۲ــ استان‌های همسایه‌ی استان خود را با رنگ زرد مشخّص کنید.

۳ــ دریاهای نقشه را با مداد آبی رنگ کنید.

۴ــ الف) نام دریاهایی را که نوشته نشده است، بنویسید. ب) آیا استان محلّ زندگی شما در کنار دریا واقع شده است؟

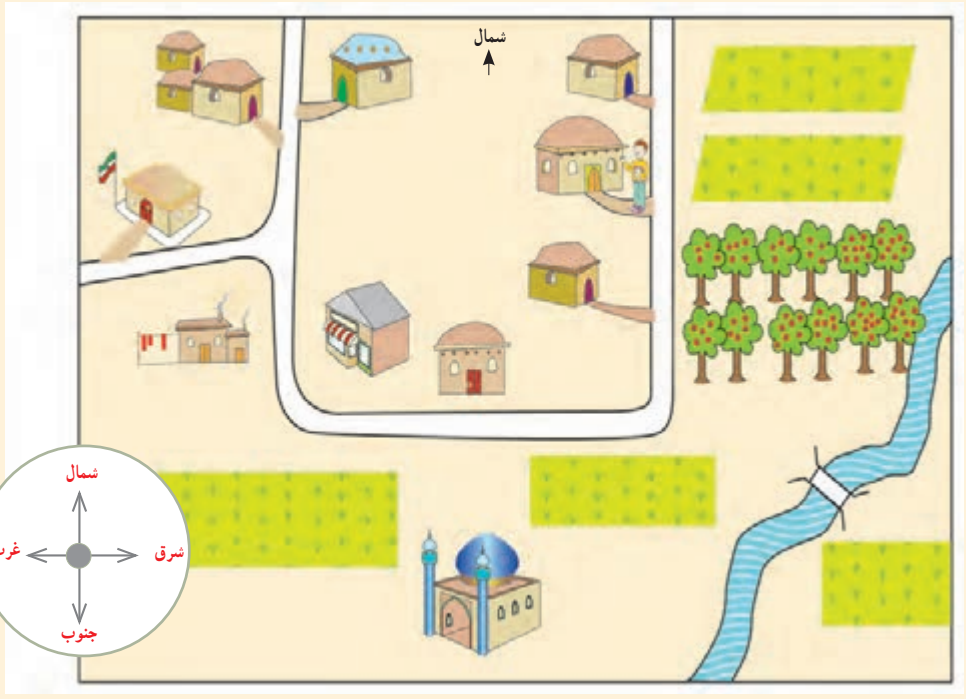

درس ۶ جهت‌های جغرافیایی

در سال گذشته با جهت‌های اصلی آشنا شدید و به کمک معلّم در حیاط مدرسه جهت‌های شمال، جنوب، شرق و غرب را پیدا کردید.

فعّالیت

اکنون بیایید این جهت‌ها را روی نقشه‌ی زیر مرور کنیم.

۱ــ باغ میوه در کدام جهت روستا قرار دارد؟

۲ــ مسجد در کدام جهت روستا قرار دارد؟ حمّام و مدرسه در کدام جهت؟

۳ــ محمّدرضا می‌خواهد از خانه‌اش به مدرسه برود. او باید در چه جهت‌هایی حرکت کند؟ به‌ترتیب بگویید.

منظور از شمال و جنوب چیست؟

اگر در یک صبح آفتابی، در حیاط خانه یا مدرسه طوری بایستیم که دست راست ما به طرف خورشید باشد و دست چپ ما به‌طرف غرب، روبه‌روی ما شمال و پشت سرمان جنوب است.

زمینی که ما روی آن زندگی می‌کنیم و شهرها و کشورها روی آن قرار دارند، کره‌ی بسیار بزرگی است که به آن **کره‌ی زمین** گفته می‌شود.

یک کره‌ی جغرافیایی را به کلاس بیاورید و با دوستانتان آن را مشاهده کنید.

کره‌ی جغرافیایی را روی میز بگذارید و از بالا به آن نگاه کنید. بالاترین نقطه‌ای که روی کره می‌بینید، **قطب شمال** نام دارد.

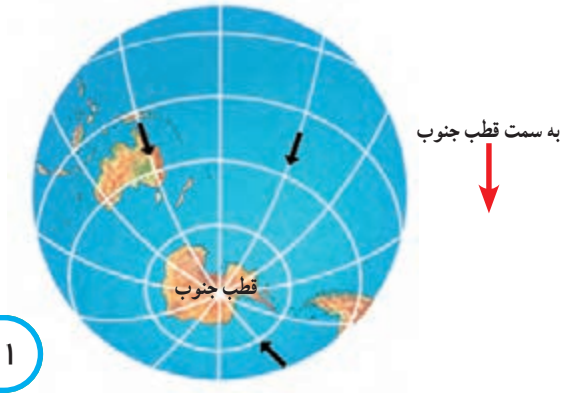
اکنون، نقطه‌ای را روی کره‌ی جغرافیایی انتخاب کنید و انگشت خود را روی آن بگذارید. سپس، انگشتتان را به طرف قطب شمال حرکت دهید. حالا شما در جهت شمال حرکت می‌کنید. به پایین‌ترین نقطه‌ی زمین که روبه‌روی قطب شمال قرار دارد، **قطب جنوب** می‌گویند.

اکنون اگر انگشت خود را روی نقطه‌ای از کره بگذارید و به طرف قطب جنوب حرکت کنید، در جهت جنوب حرکت می‌کنید.

قطب‌نما

قطب‌نما وسیله‌ای است که جهت قطب شمال و جنوب زمین را نشان می‌دهد. قطب‌نما یک عقربه‌ی مغناطیسی (آهن‌ربایی) دارد که نوک رنگی آن همیشه درجهت شمال قرار می‌گیرد.

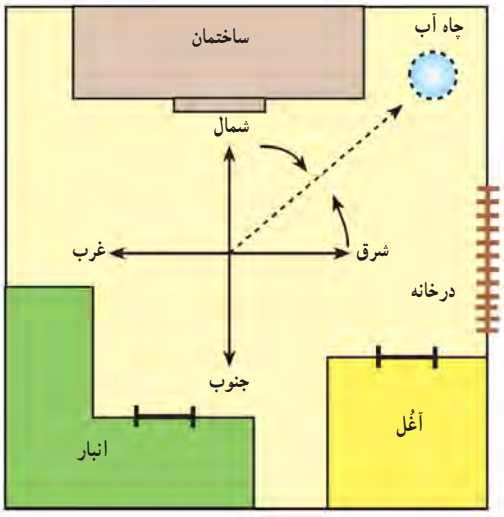

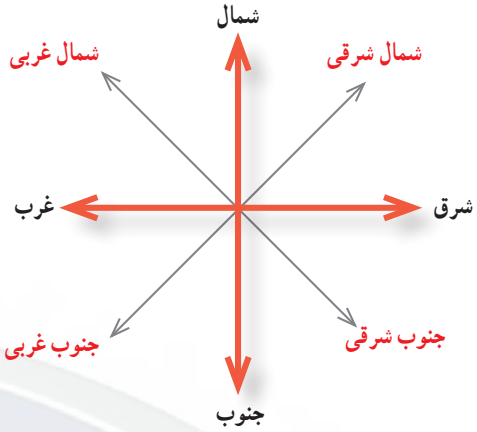
جهت‌های فرعی

همه‌ی مکان‌ها به طور دقیق در جهت‌های اصلی قرار نگرفته‌اند؛ برای مثال، در شکل روبه‌رو یک خانه‌ی روستایی را می‌بینید که در آن چاه آب بین شمال و شرق ــ یعنی در جهت شمال شرقی ــ قرار دارد. به این جهت، **جهت فرعی** می‌گویند. اکنون بگویید آغُل (محل نگهداری گوسفندان) در کدام جهت قرار دارد.

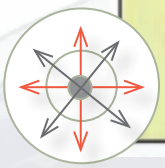
شمال، جنوب، شرق و غرب جهت‌های اصلی هستند.

شمال‌شرقی، شمال‌غربی، جنوب‌شرقی و جنوب‌غربی جهت‌های فرعی هستند.

فعّالیت

۱ــ الف) میلاد و دوستش در مدرسه‌اند، آنها می‌خواهند به فروشگاه بروند و خرید کنند. به طرف کدام خیابان و کدام جهت باید حرکت کنند؟ ب) مریم می‌خواهد با مادرش به پارک برود. پارک در کدام جهت میدان قرار دارد؟ پ) کدام خیابان‌ها در شرق و غرب بیمارستان قرار دارند؟ مسجد در کدام جهت میدان قرار گرفته است؟ ت) فرض کنید اکنون در مقابل بانک ایستاده‌اید و می‌خواهید به خانه‌ی آقای راد بروید. در کدام جهت باید حرکت کنید؟

۲ــ کاربرگه‌ی شماره‌ی ۷ (جهت‌های اصلی و فرعی) را در کلاس انجام دهید.

۳ــ با راهنمایی معلّم تمرین‌های نقشه‌خوانی را با استفاده از رمزینه‌های سریع پاسخ کتاب انجام دهید.

۱ــ با توجّه به جهت‌های اصلی و فرعی، جهت هر کدام از تصویرهای زیر را بنویسید.

خانه (شمال)
مسجد (.....)
هواپیما (.....)
جادّه (.....)
مدرسه (.....)
کوه‌ها (.....)
درختان (.....)
فیل (.....)

۲ــ با توجّه به شکل زیر، جاهای خالی را پر کنید.

ــ کشتی در جنوب گُل قرار دارد.
ــ بادبادک در..... گُل قرار دارد.
ــ ساعت در ..... گُل قرار دارد.
ــ کتاب در ..... گُل قرار دارد.
ــ توپ در ..... گُل قرار دارد.
ــ پروانه در ..... گُل قرار دارد.
ــ در خانه‌های خالی، دو تصویر به‌دلخواه نقّاشی کنید. سپس، جهت آنها را در جمله‌هایی مانند جمله‌های زیر بنویسید.
ــ ..... در ..... گُل قرار دارد.
ــ ..... در ..... گُل قرار دارد.

درس ۷

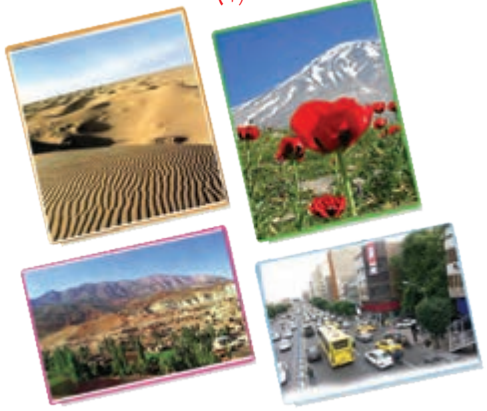
جغرافی‌دانان چگونه محیط‌های زندگی را مطالعه می‌کنند؟

همه‌ی ما دوست داریم محیط زندگی خود را بشناسیم و با ویژگی‌های آن آشنا شویم. راستی، آیا همه‌ی محیط‌ها، شهرها و روستاها شبیه هم هستند؟ چگونه می‌توانیم محیط‌های دیگر را بشناسیم؟

یکی از راه‌های شناخت محیط زندگی خود و دیگران استفاده از دانش جغرافیاست. وقتی شما مشغول تحقیق درباره‌ی شهر یا روستای محلّ زندگی‌تان هستید، در واقع از دانش جغرافیا استفاده می‌کنید.

دانش جغرافیا به ما کمک می‌کند که محیط زندگی خود و محیط‌های دیگر را بشناسیم و از چگونگی زندگی مردم در مکان‌های مختلف آگاه شویم.

(۱)

(۲)

(۳)

(۴)

(۵)

بچّه‌ها، من جغرافی‌دان هستم.

جغرافی‌دان کسی است که مکان‌های مختلف و زندگی مردم در این مکان‌ها را مطالعه می‌کند.

جغرافی‌دان‌ها از محیط‌های مختلف بازدید می‌کنند و می‌کوشند همه چیز را به خوبی مشاهده کنند. آنها همچنین کتاب‌هایی را که درباره‌ی محیط‌ها و موضوع‌های جغرافیایی نوشته شده‌اند، مطالعه می‌کنند.

جغرافی‌دان‌ها ابتدا پرسش‌هایی درباره‌ی یک مکان طرح می‌کنند.

برای مثال، می‌پرسند: این شهر در کجا واقع شده است؟ جمعیت آن چقدر است؟ آب و هوای آن چگونه است؟ مردم آن به چه فعّالیت‌هایی مشغول‌اند؟ و....

جغرافی‌دان‌ها همچنین برای حلّ مشکلات زندگی مردم در محیط‌های مختلف پیشنهادهایی می‌دهند.

به تصویرهای این دو صفحه توجّه کنید. در این تصویرها بعضی از وسایلی که جغرافی‌دان‌ها در کارهایشان از آنها استفاده می‌کنند، نشان داده شده است.

(۶)

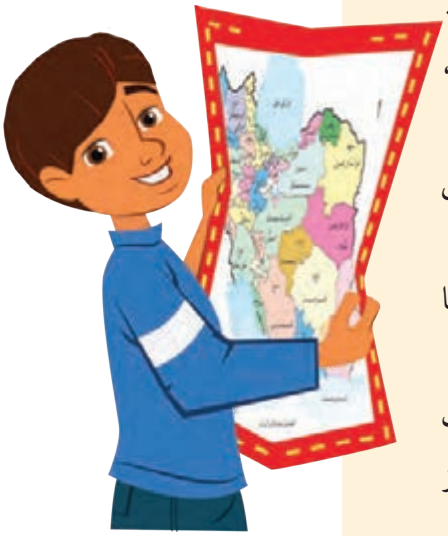
در درس‌های گذشته پی بردید که از **عکس** می‌توانیم اطّلاعاتی درباره‌ی یک مکان به دست بیاوریم. شاید تاکنون **فیلم‌هایی** از زندگی مردم در سرزمین‌ها و کشورهای دیگر دیده باشید. فیلم نیز وسیله‌ی خوبی برای آشنایی با محیط‌های مختلف است.

در جغرافیا، نقشه مهم‌ترین وسیله‌ی مطالعه است.

فعّالیت

۱ــ به تصویر وسایل جغرافی‌دان‌ها در دو صفحه‌ی قبل نگاه کنید و نام هر وسیله‌ای را که شماره‌گذاری شده است، بنویسید.

۱)..... ۲) ... ۳)... ۴)..... ۵)..... ۶).....

۲ــ آیا روی دیوار کلاس شما نقشه‌ای نصب شده است؟ به کمک معلّم، نقشه‌ی ایران را به دیوار کلاس نصب کنید.

۳ــ یک کره‌ی جغرافیایی را به کلاس بیاورید. کشور ایران و همسایگانش را روی آن پیدا کنید و به یکدیگر نشان دهید.

۴ــ معلّم فیلمی درباره‌ی زندگی مردم در یک مکان تهیه می‌کند و به شما نشان می‌دهد. پس از پایان فیلم، به پرسش‌های معلّم خود پاسخ دهید.

۵ــ به کمک معلم خود یک مکان تاریخی یا زیارتی را در شهر دیگر انتخاب کرده و با استفاده از نقشه‌ی اینترنتی مکان آن‌را شناسایی و در صورت امکان از آنجا به صورت مجازی بازدید کنید.

۶ــ به نظر شما مزایا و معایب نقشه‌های اینترنتی نسبت به نقشه‌های چاپی چیست؟

به کار ببندیم

۱ــ به دوستی (واقعی یا فرضی) که در جای دیگری زندگی می‌کند، نامه بنویسید و از او دعوت کنید به شهر یا روستای شما سفر کند. درباره‌ی شهر یا روستای خود نیز برای او توضیح دهید.

۲ــ به کمک معلّم و با استفاده از قطب‌نمایی که در درس علوم ساخته‌اید، روش پیدا کردن جهت‌های جغرافیایی و قبله را در حیاط مدرسه یا کلاس تمرین کنید.

۳ــ فرض کنید جغرافی‌دان هستید. ابتدا مکانی را انتخاب کنید. سپس چند سؤال درباره‌ی آن مکان طرح کنید. سؤال‌هایتان درباره‌ی چیزهایی باشد که نمی‌دانید.

فصل ۳

پیدایش شهر و روستا

منظره‌ای از شهر قدیم شوش دانیال ــ استان خوزستان

درس ۸

نخستین روستاها چگونه به‌وجود آمدند؟

آیا تا به حال به این موضوع فکر کرده‌اید که زندگی مردم در گذشته‌های دور چگونه بوده و با زندگی امروزی چه تفاوت‌هایی داشته است؟

امروزه از روی آثاری که از هزاران سال پیش به‌جا مانده است، می‌توان فهمید که انسان‌ها در گذشته‌های دور وسایل و ابزارهای انسان امروز را نداشتند و به همین دلیل، در زندگی با مشکلات زیادی روبه‌رو بودند. با این حال، آنها توانستند بر مشکلات غلبه کنند؛ زیرا خداوند به انسان‌ها در مقایسه با بقیه‌ی جانوران نعمت‌های بزرگی عطا کرده است. او به انسان‌ها عقل داده است تا بتوانند راه حل‌هایی برای مشکلات خود پیدا کنند. خداوند انسان‌ها را با دست‌هایی توانا آفریده است. همچنین پیامبران را فرستاده است تا راه و رسم زندگی بهتر را به آنها بیاموزند. انسان‌ها هم به تدریج، با استفاده از نیروی تفکّر و به کمک دست‌هایشان یاد گرفتند وسایلی بسازند و نیازهای خود را برطرف کنند.

گردآوری خوراک و شکار

شاید یکی از مشکلات انسان‌ها در گذشته‌های بسیار دور، فراهم کردن غذا بوده است. آنها از صبح تا شب به جست‌وجوی غذا می‌پرداختند و میوه‌ی درختان، ریشه و برگ گیاهان و تخم پرندگان را جمع‌آوری می‌کردند و می‌خوردند. جمع‌آوری غذا برای انسان کار سختی بود. او همچنین برای اینکه از حمله‌ی حیوانات در امان بماند، به غارها پناه می‌برد.

نقّاشی‌های به جا مانده روی دیوار غارهای قدیمی یا تخته سنگ‌ها نشان می‌دهد که شکار در تأمین غذای انسان‌ها در آن دوره نقش مهمّی داشته است.

تصویر نقّاشی بر روی صخره، میرملاس، کوهدشت استان لرستان، ایران

تصویر نقّاشی از داخل غار لاسکو در فرانسه، عدّه‌ای معتقدند که این نقّاشی‌ها مربوط به ۱۳۰۰۰ سال پیش است.

اوّلین ابزارهای انسان، بیشتر سنگی بودند. او در ابتدا از سنگ، شاخه‌ی درختان و استخوان حیوانات برای کندن زمین، پیدا کردن ریشه‌ی گیاهان و دوخت و دوز استفاده می‌کرد. با گذشت زمان، انسان‌ها ابزارهای بهتری ساختند؛ برای مثال، با بستن تکّه‌ای چوب به یک سنگ لبه‌تیز، تبر و نیزه درست کردند. آنها با استفاده از این ابزارها توانستند بهتر از گذشته نیازهای خود را برطرف کنند.

نمونه‌هایی از ابزارهای سنگی که انسان‌ها برای شکار درست کرده بودند.

شاید در گذشته‌های دور، انسان‌ها متوجّه آتشی که در اثر رعد و برق به‌وجود می‌آمد، شدند و بعدها پی بردند که با به هم زدن بعضی سنگ‌ها می‌توانند آتش درست کنند. کشف آتش تغییرات زیادی در زندگی انسان به‌وجود آورد.

فعّالیت

۱ــ فکر کنید و پاسخ دهید.

الف ـ هزاران سال است که جانورانی مانند مورچه‌ها و پرندگان، خانه‌ی خود را به همان شیوه‌ی همیشگی می‌سازند و هیچ تغییری در خانه‌های آنها به وجود نیامده است. چرا؟

ب ـ آیا می‌توانید درباره‌ی تغییر نکردن شیوه‌ی زندگی حیوانات مثال‌های دیگری بزنید؟

۲ــ گفت‌وگو کنید.

الف ـ چرا کشف آتش زندگی انسان را تغییر داد؟ کشف آتش در هریک از این موارد چه تأثیری گذاشت؟

غذا

مسکن

امنیت

ابزار و وسایل

ب ـ اگر در زندگی امروز ما آتش وجود نداشته باشد، چه مشکلاتی به‌وجود می‌آید؟

کشاورزی و اهلی کردن حیوانات

انسان‌ها به تدریج حیواناتی مانند گوسفند، بز، گاو و بعضی پرندگان را اهلی کردند. آنها می‌دیدند که وقتی دانه‌ای در جایی به زمین می‌افتد، پس از مدّتی در آنجا گیاهی سبز می‌شود. بنابراین، دانه‌هایی چون گندم و جو را کاشتند و به‌تدریج، کشاورزی را آموختند.

کشاورزی هم مانند کشف آتش زندگی انسان را تغییر داد. پیش از آن، انسان‌ها مجبور بودند برای به‌دست آوردن غذا از جایی به جای دیگر بروند امّا با رواج کشاورزی، مردم در کنار رودها و چشمه‌ها برای خود خانه‌های دائمی ساختند و در یکجا ساکن شدند.

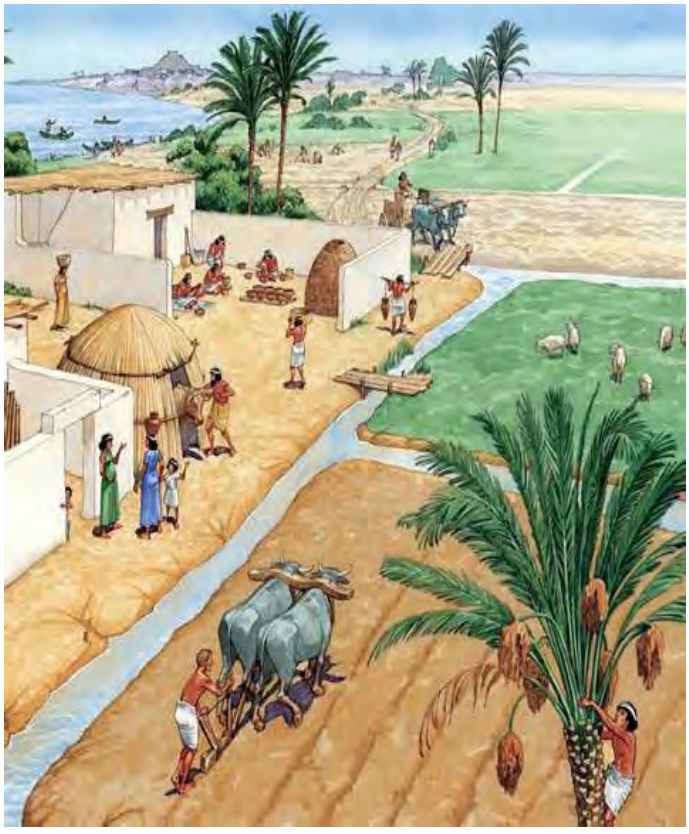

ابزارهای سنگی اوّلیه برای کشاورزی و آرد کردن گندم و جو

پیدایش روستاها

انسان‌ها می‌دانستند که آنچه در زمین‌های کشاورزی کاشته‌اند، به مراقبت نیاز دارد. پس، به‌تدریج در کنار زمین‌هایشان ساکن شدند. امّا مراقبت از کشتزارها و انجام دادن کار کشاورزی به تنهایی ممکن نبود. در نتیجه، خانه‌هایشان را در کنار یکدیگر ساختند و زندگی یکجانشینی را آغاز کردند. به این ترتیب، اوّلین روستاها به‌وجود آمدند.

فعّالیت

۱ــ چرا اوّلین روستاهای پرجمعیت در کنار رودها پدید آمدند؟

۲ــ اهلی کردن حیوانات برای انسان چه فایده‌هایی داشت؟ چهار فایده را بیان کنید.

درس ۹

نخستین شهرها چگونه به‌وجود آمدند؟

در درس گذشته، خواندید که با شروع کار کشاورزی، انسان‌ها به‌تدریج زندگی یکجانشینی را آغاز کردند و به این ترتیب، اوّلین روستاها به‌وجود آمدند. کشاورزی تغییر بزرگی در زندگی انسان ایجاد کرد. با رواج کار کشاورزی، موادّ غذایی به اندازه‌ی کافی تولید و حتّیٰ ذخیره می‌شد. در نتیجه، دیگر همه‌ی افراد مجبور به‌کار کشاورزی نبودند. پس عدّه‌ای از مردم به کارهای دیگر مثل ساختن ابزارهای کشاورزی و قایق و نیز داد و ستد مشغول شدند. درنتیجه، تقسیم کار به‌وجود آمد. در آن زمان، داد و ستد به صورت مبادله‌ی کالا با کالا بود. برای مثال، اگر کشاورزی بیشتر از مصرف خود و خانواده‌اش گندم داشت، مقداری از آن را به کسی که ابزارهای کشاورزی می‌ساخت یا ظرف‌های سفالی تولید می‌کرد، می‌داد و وسیله‌ای را که به آن نیاز داشت، می‌گرفت.

فعّالیت

به نظر شما داد و ستد به صورت مبادله‌ی کالا با کالا چه مشکلاتی را به وجود آورد؟ بعدها برای حلّ این مشکلات چه وسایلی اختراع شد؟

با گذشت زمان، جمعیت بعضی از روستاهای کنار رودها بیشتر شد و این روستاها به شهر تبدیل شدند. اوّلین شهرها در کنار رودهای پرآب به‌وجود آمدند.

پیدایش تمدّن‌ها

با پیدایش شهرهای بزرگ، کم‌کم تمدّن‌های بزرگ به‌وجود آمدند. این شهرها ویژگی‌هایی داشتند. این ویژگی‌ها را در تصویر زیر مشاهده می‌کنید.

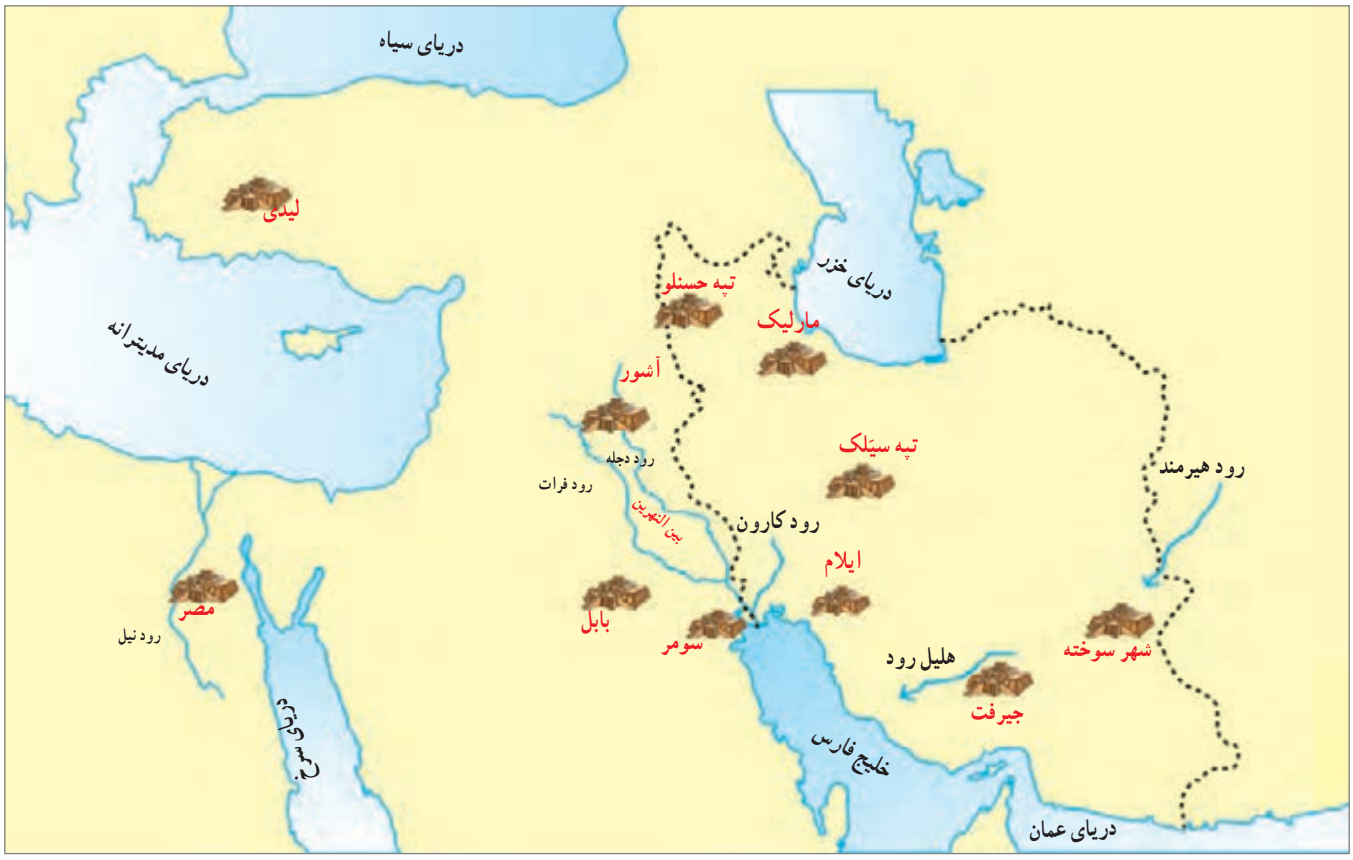
اداره‌ی این سرزمین‌ها، به عهده‌ی فرمانروایان بود. فرمانروایان برای برقراری نظم در سرزمین خود و اداره‌ی شهرها و روستاها قانون‌هایی وضع می‌کردند.

برخی از فرمانروایان به سرزمین‌های دیگر حمله و آنها را تصرّف می‌کردند تا قلمرو حکومتشان وسیع‌تر شود. رونق داد و ستد و نیاز انسان به نوشتن قراردادها و نگه‌داشتن بعضی اطّلاعات، زمینه را برای اختراع خط فراهم کرد. اختراع خط در پیدایش تمدّن‌ها نقش بسیار مهمّی داشته است.

ویژگی‌های تمدّن

به نقشه‌ی زیر توجّه کنید. روی این نقشه تمدّن‌هایی را مشاهده می‌کنید. همزمان با پیدایش تمدّن‌های باستانی در ایران، در سرزمین بین‌النّهرین (بین دو رود دجله و فرات) نیز تمدّن‌هایی پدید آمدند.

راهنما

تمدّن‌های باستانی

رود

فعّالیت

۱ــ چند تمدّن از روی نقشه نام ببرید.

۲ــ این تمدّن‌ها در کنار کدام رودها پدید آمده‌اند؟

۳ــ دو تمدّن باستانی را که در گذشته‌های دور در ایران پدید آمدند و از بین رفتند، نام ببرید.

تمدّن ایلام

این تصویر سر باقیمانده از یک پرچم ایلامی از جنس برنز است.

کشور ما محلّ پیدایش تمدّن‌های گوناگونی بوده است. بیایید با یکی از این تمدّن‌ها آشنا شویم.

تمدّن ایلام حدود چهار تا پنج هزار سال پیش در ناحیه‌ای که امروز **خوزستان** نام دارد، پدید آمد.

یکی از پادشاهان ایلامی، شهر **شوش** را پایتخت قرار داد و این شهر به شهری بزرگ و آباد تبدیل شد. شهری که مزارع وسیع کشاورزی در اطراف آن و بازارهای بزرگی در داخل آن وجود داشته است.

مردم ایلام به کشاورزی، دامداری، فلزکاری، سفالگری، نجّاری، مجسّمه‌سازی، تجارت و... مشغول بودند.

در سرزمین ایلام پرستش‌گاه‌های (معابد) بزرگی ساخته شده بود که مردم در آنجا خدایان ایلامی را عبادت می‌کردند. در آن دوره پرستش‌گاه‌ها را به‌صورت بناهایی عظیم در مکان‌های بلند می‌ساختند. پرستش‌گاه مشهور و عظیم **چُغازنبیل** یکی از این بناهاست که امروزه می‌توان باقی‌مانده‌ی آن را درنزدیکی شهر شوش دید.

گردشگران در حال بازدید از معبد چُغازنبیل که از دوره‌ی تمدّن ایلام به‌جا مانده است. (استان خوزستان)

بخشی از دیوار چغازنبیل که روی آجرهای آن خطّ ایلامی‌ها دیده می‌شود.

از لوح‌های گلی به‌جا مانده از آن روزگار می‌توان پی برد که ایلامی‌ها از خطّ میخی استفاده می‌کرده‌اند. البته پیش از اختراع خطّ میخی، ایلامی‌ها از خطّ تصویری استفاده می‌کردند. در خطّ تصویری، برای نوشتن هر چیز شکل آن را می‌کشیدند.

خطّ تصویری

فعّالیت

۱ــ روی نقشه نام رودی را که تمدّن ایلام در کنار آن به‌وجود آمده است، پیدا کنید.

۲ــ تمدّن ایلام در محدوده‌ی کدام استان امروزی ایران پدید آمده بود؟

۳ــ آیا تمدّن ایلام ویژگی‌هایی را که در شکل صفحه‌ی ۴۳ آمده، داشته است؟ این ویژگی‌ها را بیان کنید.

در چاپارخانه‌ها همیشه اسب‌های تازه‌نفس آماده‌ی حرکت بودند. پیک‌ها (نامه‌رسان‌ها) در آنجا اسب خود را عوض می‌کردند و سوار بر اسب‌های تازه‌نفس، نامه‌ها را به دورترین نقاط کشور می‌رساندند.

از دیگر کارهای مهمّ داریوش این بود که دستور داد سکّه‌هایی از طلا بسازند. او همچنین یک سپاه ده‌هزارنفری از سربازان ورزیده، که همیشه آماده‌ی جنگ بودند، تشکیل داد.

ظرف طلایی هخامنشی ۶

۷ سکّه‌ی هخامنشی

۸ کاخ داریوش

فعّالیت

۱ــ با توجّه به فعّالیت درس ۹، بگویید که ساختن سکّه‌ی طلا به دستور داریوش چه نقشی در داد و ستد و تجارت داشت؟

۲ــ در جدول زیر جاهای خالی را پر کنید.

اقدام داریوش	نتیجه
.....	.....
ساختن راه‌ها	ارتباط بهتر و سریع‌تری بین شهرها با یکدیگر و با پایتخت به‌وجود آمد.
.....	.....
.....	.....

۳ــ کاربرگه‌ی شماره‌ی ۸ (ابزارها و وسایل ایران باستان) را کامل کنید.

درس ۱۳ سفری به تخت جمشید (۲)

شب بود. پویا، توماس، محسن و علیرضا در سالن هتل نشسته بودند و عکس‌هایی را که گرفته بودند تماشا می‌کردند. علیرضا گفت: چه عکس‌های خوبی گرفته‌ام! دلم می‌خواهد آنها را به دوستانم نشان بدهم. پویا گفت: چنین آثار تاریخی که این قدر قدیمی هستند، فقط ممکن است در چند کشور دنیا وجود داشته باشد. چه خوب است که از آنها محافظت شود. بعد هم ادامه داد: گردشگران هنگام بازدید از آثار تاریخی باید مراقب باشند که به آنها آسیبی نزنند. مثلاً روی آنها یادگاری ننویسند. توماس گفت: راستی، تا آنجا که من مطالعه کرده‌ام، حکومت هخامنشیان به‌دست اسکندر مقدونی از بین رفته است.

پویا توضیح داد: هخامنشیان بیش از دویست سال بر ایران حکومت کردند. آنها در اواخر حکومتشان، به دلیل اختلاف‌های داخلی و بی‌لیاقتی شاهان ضعیف شده بودند. در این زمان، اسکندر به ایران حمله کرد. او پادشاه یونان و مقدونیه بود و آرزو داشت همه‌ی جهان را تصرّف کند.

در زمان حمله‌ی اسکندر، ایرانیان در برابر آنها ایستادگی کردند امّا با وجود همه‌ی تلاش‌ها، کشور به دست بیگانگان افتاد. یکی از فرماندهان شجاع ایرانی **آریو برزن** بود که تا آخرین نفس با سپاه دشمن جنگید و سرانجام کشته شد. جانشینان اسکندر بر کشور حاکم شدند و حکومت **سلوکیان** را تشکیل دادند. سلوکیان سعی کردند آداب و رسوم و خط و زبان یونانی‌ها را در ایران رواج دهند.

محسن گفت : چقدر بد! و پویا ادامه داد : البتّه، بعدها پارت‌ها بیگانگان را از ایران بیرون راندند.

علیرضا پرسید : چطور؟ پویا پاسخ داد : مردم ایران حکومت بیگانگان را نمی‌پذیرفتند و سال‌ها با آنها مبارزه می‌کردند. پارت‌ها گروهی دیگر از آریایی‌ها بودند که حکومت **اشکانیان** را به‌وجود آوردند.

در زمان **مهرداد دوم**، پادشاه اشکانی، ایران به کشوری بسیار پهناور و قدرتمند تبدیل شد.

در آن زمان، امپراتوری ایران با کشور روم همسایه بود و پادشاهان رومی قصد داشتند ایران را تصرّف کنند. به‌همین دلیل، بین آنها و اشکانیان جنگ‌های زیادی درگرفت. البتّه در بیشتر

یک شاه اشکانی با دادن یک نشان به یکی از افراد، اجازه‌ی فرمانروایی بر یک ولایت را به او می‌دهد.

این جنگ‌ها رومی‌ها شکست خوردند. پارت‌ها در فنون جنگی و اسب سواری و تیراندازی بسیار ماهر بودند.

برای مثال، در یکی از جنگ‌ها سورنا، سردار شجاع اشکانی، کِراسوس، سردار رومی، را شکست داد. در این جنگ کراسوس کشته شد.

توماس به پویا گفت: راستی، آن مجسّمه‌ای که در تهران در موزه‌ی ایران باستان دیدیم و دست راستش از بین رفته بود، از آثار دوره‌ی اشکانیان است؟

مجسّمه‌ی مرد پارتی در موزه‌ی ایران باستان

پویا گفت: بله، آن مجسّمه‌ی مرد پارتی است.

سپس رو به بچّه‌ها کرد و گفت: بهتر است همگی برویم بخوابیم. فردا صبح زود به همدان برمی‌گردیم.

فعّالیت

۱ــ کار مهمّ اشکانیان چه بود؟

۲ــ سورنا و آریو برزن هرکدام چه کار ارزشمندی انجام دادند؟

۳ــ اگر قرار باشد با گروهی گردشگر برای بازدید از تخت‌جمشید بروید، چه وسایلی را همراه خود می‌برید؟

درس ۱۴

سفری به شهر باستانی کرمانشاه

بچّه‌ها و پویا و توماس هنگام غروب به همدان رسیدند. پدر و مادر علیرضا و محسن از پویا و توماس تشکّر کردند که بچّه‌ها را همراه خود برده بودند. پویا گفت : ما فردا صبح به تهران برمی‌گردیم. آقای امیری گفت : فردا پنج شنبه است و بهتر است دو روز آخر هفته را همگی به کرمانشاه برویم. حالا که تا اینجا آمده‌اید، خوب است کرمانشاه را هم ببینید. از کرمانشاه تا همدان حدود سه ساعت راه است.

همه از این پیشنهاد عمو استقبال کردند.

***

آقای امیری در راه درباره‌ی کرمانشاه به مهمانانش توضیحاتی داد :

شهر کرمانشاه در غرب ایران و مرکز استان کرمانشاه است و در میان رشته‌کوه‌های زاگرس قرار دارد. در کرمانشاه بارندگی نسبتاً خوب است و این شهر چشمه‌ها و رودهای پرآب و مناظر زیبایی دارد. این شهر از شهرهای باستانی ایران است و آثاری از دوره‌های هخامنشیان، اشکانیان و ساسانیان در آن مشاهده می‌شود. به‌نظر می‌رسد که کرمانشاه مورد توجّه پادشاهان همه‌ی این

حکومت‌ها بوده است. آقای امیری در ادامه‌ی توضیحاتش گفت: اوّل می‌رویم **طاق‌بستان** و بعدازظهر هم از **بیستون** دیدن می‌کنیم.

نقش برجسته‌ی خسرو پرویز سوار بر اسب در طاق بستان کرمانشاه

طاق بستان

در طاق بستان آقای امیری گفت:

طاق‌بستان، هم آثار تاریخی مهمّی دارد و هم در مکانی زیبا و خوش منظره واقع شده است. به همین دلیل، گردشگران زیادی را به خود جلب می‌کند. مجموعه‌ای از سنگ‌نبشته‌ها و سنگ‌نگاره‌های دوره‌ی ساسانیان در این مکان قرار دارد؛ مثلاً سنگ‌نگاره‌ی تاج‌گذاری **خسروپرویز**، **اردشیر دوم**، **شاپور دوم** و **سوم*** که همه از پادشاهان ساسانی بوده‌اند. ساسانیان پس از اشکانیان به قدرت رسیدند. وقتی حکومت اشکانی ضعیف شد، جنگ میان فرمانروایان محلّی، برای به‌دست گرفتن حکومت، شدّت گرفت. یکی از این فرمانروایان، **اردشیر**، نوه‌ی **ساسان** بود.

*حفظ اسامی پادشاهان ساسانی ضروری نیست.

اردشیر در جنگ با اشکانیان پیروز شد و خود را شاه خواند. او حکومتی را به‌وجود آورد که به نام جدّش **ساسانیان** نامیده شد.

در زمان ساسانیان، معماری و سنگ‌تراشی پیشرفت زیادی کرد. در این دوره نیز چون گذشته، هنرمندان رویدادهای مهم مانند پیروزی‌ها را به یادگار روی سنگ‌های بزرگ کوه‌ها می‌کندند.

یکی از شاهان قدرتمند ساسانی، **شاپور اوّل** نام داشت. او توانست بر رومی‌ها پیروز شود و امپراتور روم را اسیر کند. بعد از این پیروزی، شاپور دستور داد صحنه‌ی تسلیم شدن امپراتور روم

را بر بدنه‌ی کوهی در فارس حک (کنده‌کاری) کنند. یکی دیگر از شاهان معروف ساسانی، **خسرو انوشیروان** بود که در زمان او شهرهای بزرگی در ایران ساخته شد.

خسرو انوشیروان همچنین کاخ‌های باشکوهی برای خود ساخت. به دستور او دانشگاه بزرگی هم در جندی‌شاپور (در استان خوزستان) ساخته شد. به این ترتیب، دانش پزشکی در آن شهر رونق یافت و پزشکانی از ایران و دیگر کشورهای جهان در آنجا گرد آمدند.

خانم امیری گفت : تا آنجا که من می‌دانم، بقایای چند آتشکده‌ی ایران باستان هم در استان کرمانشاه است. بچّه‌ها، در ایران باستان بیشتر مردم پیرو دین زرتشت بودند.

زرتشتیان آتش را مقدّس می‌شمردند و در آتشکده‌ها اهورامزدا (خدای دانا) را نیایش می‌کردند. کتاب مقدّس زرتشتیان اوستا نام دارد. سه پایه‌ی اصلی دین زرتشت **پندار نیک، گفتار نیک و کردار نیک** است.

***

وقتی بازدید از طاق بستان به پایان رسید، آقای امیری گفت : به مهمان‌سرا برویم، نماز بخوانیم، ناهار بخوریم و کمی هم استراحت کنیم. عصر به بیستون می‌رویم. در بیستون سنگ نگاره‌ای وجود دارد که پیروزی داریوش بزرگ را بر مخالفانش نشان می‌دهد.

وقتی سوار اتومبیل شدند، علیرضا پرسید : ساسانیان چگونه از بین رفتند؟

مادر محسن پاسخ داد : وقتی پیامبر بزرگ ما، حضرت محمّد (ص)، به پیامبری مبعوث شد، به خسروپرویز پادشاه ساسانی نامه نوشت و او را به اسلام دعوت کرد امّا خسروپرویز این دعوت را نپذیرفت. در اواخر حکومت ساسانی، مردم روز به روز ناراضی‌تر می‌شدند؛ زیرا مجبور بودند مالیات زیادی بپردازند تا هزینه‌های جنگ با رومی‌ها تأمین شود. آنها همچنین از بعضی امتیازاتی که بزرگان داشتند، مانند آموزش و سواد، محروم بودند. از سوی دیگر، پادشاهان به فکر خوش‌گذرانی بودند و به مردم توجّهی نداشتند. سپاهیان نیز به دلیل جنگ‌های متعدد ضعیف شده بودند.

پیام دین اسلام برادری و برابری بود. وقتی عرب‌های مسلمان به قلمرو ایران حمله کردند و سپاه ساسانی را شکست دادند، مردم نواحی مختلف ایران به تدریج اسلام را با آغوش باز پذیرفتند.

فعّالیت

۱ــ مادر محسن چه دلایلی را برای از بین رفتن ساسانیان و ورود اسلام به ایران، بیان کرد؟ (خلاصه کنید.)

۲ــ کاربرگه‌ی شماره‌ی ۹(سلسله‌های ایران باستان) را انجام دهید.

در مهمان‌سرا مادر علیرضا گفت: ما دوست داریم غذای محلّی کرمانشاه را بخوریم. آقای امیری گفت: پیشنهاد خوبی است. پس آش عباسعلی و خورش خلال سفارش می‌دهیم.

توماس گفت: من می‌خواهم صنایع دستی کرمانشاه را ببینم. خوب است عصر سری هم به مغازه‌ها بزنیم.

بچّه‌ها گفتند: ما هم می‌خواهیم برای دوستانمان سوغاتی بخریم.

مادر محسن گفت: از همدان ظروف سفالی و کشمش خریدید. امروز هم به بازار سنّتی کرمانشاه می‌رویم. **نان برنجی**، **کاک** (یک نوع شیرینی) و **گیوه‌ی کرمانشاهی** سوغاتی‌های معروف کرمانشاه هستند.

تهیه و پخت نان برنجی

گلیم

صنایع چرم

کِلاش (گیوه‌ی کرمانشاهی)

کاربرگه‌ی شماره‌ی ۸

به تصویرها نگاه کنید و حدس بزنید که این وسایل چیستند؟ ایرانیان باستان از هر کدام از این وسایل چه استفاده‌ای می‌کرده‌اند؟

.....

.....

.....

.....

.....

.....

کاربرگه‌ی شماره‌ی ۹

با توجّه به آنچه درباره‌ی حکومت‌های ایران باستان خواندید، مهم‌ترین ویژگی‌های هریک از این سلسله‌ها را در نمودار بنویسید.

	ویژگی‌ها
مادها	ـ با یکدیگر متّحد شدند و حکومت تشکیل دادند. اوّلین حکومت.....
هخامنشیان	ـ ـ ـ به‌وجود آوردن چاپارخانه
سلوکیان	
اشکانیان	
ساسانیان	

به کار ببندیم

۱ــ اگر گردشگران به شهر یا محلّ زندگی شما بیایند، چه سوغاتی‌هایی را به آنها پیشنهاد می‌کنید تا بخرند. پرس‌وجو کنید و بنویسید.

۲ــ به‌طور گروهی، همفکری کنید و چند توصیه‌ی خود را به گردشگرانی که از یک منطقه‌ی تاریخی بازدید می‌کنند، بنویسید.

گردشگران محترم لطفاً به این نکات توجّه فرمایید.
۱ــ .....
۲ــ .....
۳ــ .....

۳ــ به‌طور گروهی، برای گردشگران یک پوستر درست کنید.

یکی از شهرها یا بناهای تاریخی استان خود را انتخاب کنید. عکسی از آن تهیه کنید و روی مقوّا بچسبانید در کنار عکس، توضیح مختصری درباره‌ی آن بنویسید و با استفاده از رنگ‌ها و طرح‌های جالب، گردشگران را به دیدن آنجا تشویق کنید.

فصل ۵ کشور زیبای من

درس ۱۸

کوه‌ها و دشت‌های زیبا

ایران سرزمینی زیبا با کوه‌های بلند، دشت‌های وسیع و جلگه‌های سرسبز است. آیا در اطراف شهر یا روستای محلّ زندگی شما کوه یا دشت وجود دارد؟

می‌دانید که بعضی از قسمت‌های زمین بلندتر و بعضی از قسمت‌ها پست‌ترند. به پستی و بلندی‌های زمین، **ناهمواری** می‌گویند.

کوه و کوهپایه

ایران کوه‌های بلندی دارد. به کوه‌هایی که مانند زنجیر به یکدیگر متّصل‌اند، **رشته کوه** می‌گوییم.

رشته کوه

شهری در کوهپایه

قلّه‌ی دماوند

روستایی در کوهپایه

بالاترین جای کوه، قلّه‌ی آن است. قلّه‌ی **دماوند** (۵۶۱۰ متر) بلندترین قلّه‌ی ایران است.
به زمین‌های پایین کوه **کوهپایه** می‌گویند. در بیشتر کوهپایه‌ها شهرها و روستاهایی به‌وجود آمده‌اند.

دشت و جلگه

● کشور ما **دشت**‌های بزرگی دارد.

دشت‌ها زمین‌هایی صاف و هموارند. بعضی از دشت‌ها حاصلخیزند و کشاورزی در آنها رونق دارد، امّا خاک بعضی دشت‌ها شور است و برای کشاورزی مناسب نیست. در کنار دشت‌های حاصلخیز، روستاها و شهرهای پرجمعیتی به‌وجود آمده‌اند.

دشت کویری

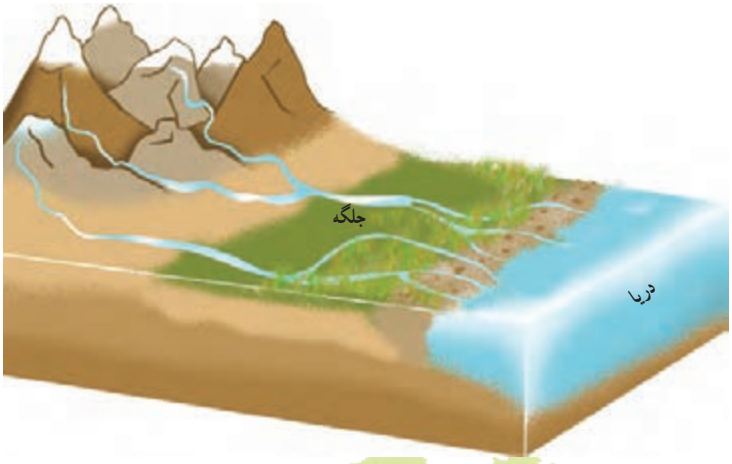
دشت حاصلخیز

● در کوهستان‌ها برف فراوان می‌بارد. با گرم‌شدن هوا، برف کوه‌ها به‌تدریج آب می‌شود و از جاری شدن آن در روی زمین، **جویبار** پدید می‌آید. جویبارها از کوه‌ها سرازیر می‌شوند و از پیوستن آنها به یکدیگر **رود** تشکیل می‌شود.

رودها و جویبارها، دامنه‌ی کوه‌ها را می‌شویند و سنگ‌های بزرگ و کوچک را می‌غلتانند و با خود می‌برند.

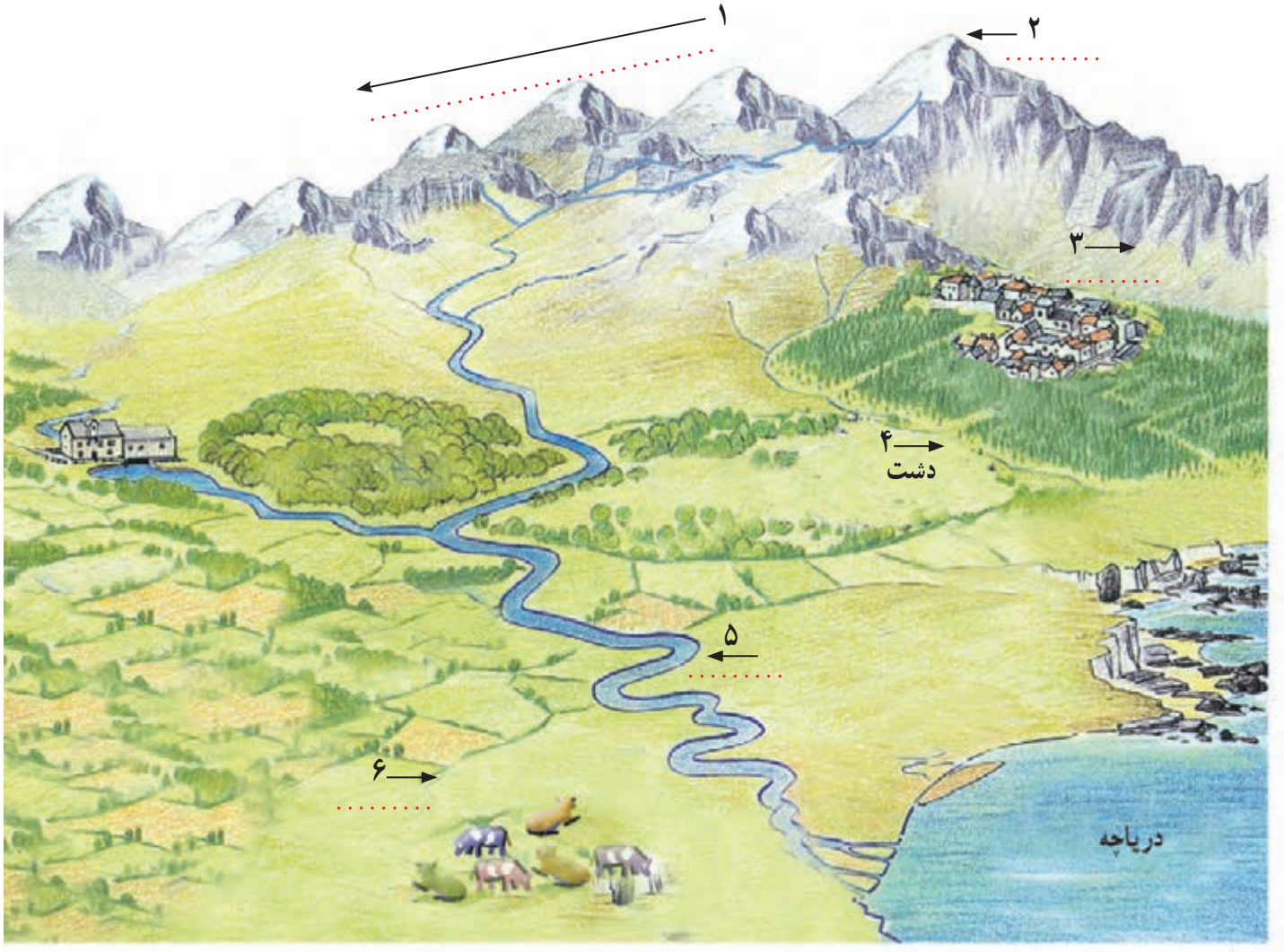
به شن و ماسه و گل و لایی که رودها همراه خود می‌برند، **آبرفت** می‌گوییم.

وقتی رودها به‌طرف دریا می‌روند، آبرفت فراوانی را که با خود آورده‌اند، در نزدیکی دریا ته‌نشین می‌کنند. این آبرفت‌ها روی‌هم انباشته می‌شوند و پس از سال‌ها **جلگه** را به‌وجود می‌آورند.

فعّالیت

به تصویر دقّت کنید. با توجّه به آنچه خوانده‌اید، در مقابل هر عدد در جای خالی کلمه‌ی مناسب (رشته کوه، قلّه، دشت، کوهپایه، رود و جلگه) بنویسید.

فعّالیت

۱ــ آیا در اطراف محلّ زندگی شما کوه، دشت یا جلگه‌ای وجود دارد؟ اگر وجود دارد، تأثیر آن بر زندگی مردم منطقه چیست؟

۲ــ به تصویر بالا دقّت کنید. سرزمین‌های پست را از نظر زندگی و سکونت با سرزمین‌های بلند (مرتفع) مقایسه کنید.

- کدام یک برای خانه‌سازی مناسب‌تر است؟ چرا؟
- کدام یک برای ساختن راه و جادّه مناسب‌تر است؟ چرا؟
- کدام یک برای فعّالیت‌های کشاورزی مناسب‌تر است؟ چرا؟

ناهمواری‌های ایران

به نقشه‌ی ایران توجّه کنید. در این نقشه ناهمواری‌ها (پستی‌ها و بلندی‌ها) به رنگ‌های مختلف نشان داده شده‌اند. رنگ قهوه‌ای تیره نشانه‌ی چیست؟ رنگ‌های سبز و زرد چطور؟

همان‌طور که می‌بینید، دو رشته کوه مهم در کشور ایران وجود دارد. **البرز** رشته کوه بسیار بلندی است که در شمال ایران کشیده شده است. رشته کوه **زاگرس** در غرب و جنوب غربی ایران قرار دارد. البتّه در قسمت‌های داخلی و شرقی ایران هم کوه‌های دیگری وجود دارند. در بین این کوه‌های بلند، دشت‌هایی نیز دیده می‌شود. **دشت کویر** و **دشت لوت** وسیع‌ترین دشت‌های ایران و **جلگه‌ی خوزستان** پهناورترین جلگه‌ی ایران است.

نقشه‌ی ناهمواری‌های ایران

فعّالیت

۱ــ روی نقشه، دو قلّه‌ی مهمّ رشته کوه البرز و دو قلّه‌ی مهمّ رشته کوه زاگرس را نشان دهید و نام ببرید.

۲ــ رشته‌کوه‌ها، دشت‌های وسیع و جلگه‌های ایران را نشان دهید.

۳ــ کاربرگه‌ی شماره‌ی ۱۰ (ناهمواری‌های ایران) را در کلاس کامل کنید و نام قلّه‌ها، دشت‌ها، رشته‌کوه‌ها و جلگه‌های مهمّ ایران را روی نقشه بنویسید.

۱ــ رشته کوه‌ها را با مداد قهوه‌ای و دریاها را با مداد آبی رنگ کنید. نام دریاها را بنویسید.

۲ــ روی نقشه، نام رشته کوه‌های البرز و زاگرس و قلّه‌های دماوند، دنا، زردکوه و علم‌کوه را بنویسید.

۳ــ نام جلگه‌های مهمّ ایران را در جای خالی بنویسید و جلگه‌های جنوبی ایران را با مداد سبز رنگ‌آمیزی کنید.

درس ۱۶ آب و هوا

امروز هوا چگونه است؟ گرم است یا سرد؟
آفتابی است یا ابری؟ باد می‌وزد یا هوا آرام است؟
برف می‌بارد یا باران؟

فعّالیت

۱ــ به کمک معلّم، دماسنجی را به کلاس بیاورید و به دیوار نصب کنید.
هم‌اکنون دمای هوای کلاس شما چند درجه است؟

۲ــ وضع هوا چه تأثیری بر زندگی و فعّالیت‌های روزانه‌ی ما دارد؟ با توجّه به تصویرهای بالا در این باره گفت‌وگو کنید.

دمای هوا و بارش مهم‌ترین نقش را در تعیین آب و هوای یک منطقه دارند.

از چه وسایلی برای اندازه‌گیری دما و بارش استفاده کنیم؟

به دماسنج نگاه کنید. دمای هوا چند درجه است؟

• دما را با دماسنج اندازه‌گیری می‌کنیم.

• میزان بارش را با ظرف‌های درجه‌بندی شده اندازه‌گیری می‌کنیم.

• دما

دمای هوا همیشه یکسان نیست. هنگام صبح و شب، هوا خنک‌تر و هنگام ظهر، هوا گرم‌تر است. در فصل تابستان، هوا گرم و در فصل زمستان، هوا سرد است.

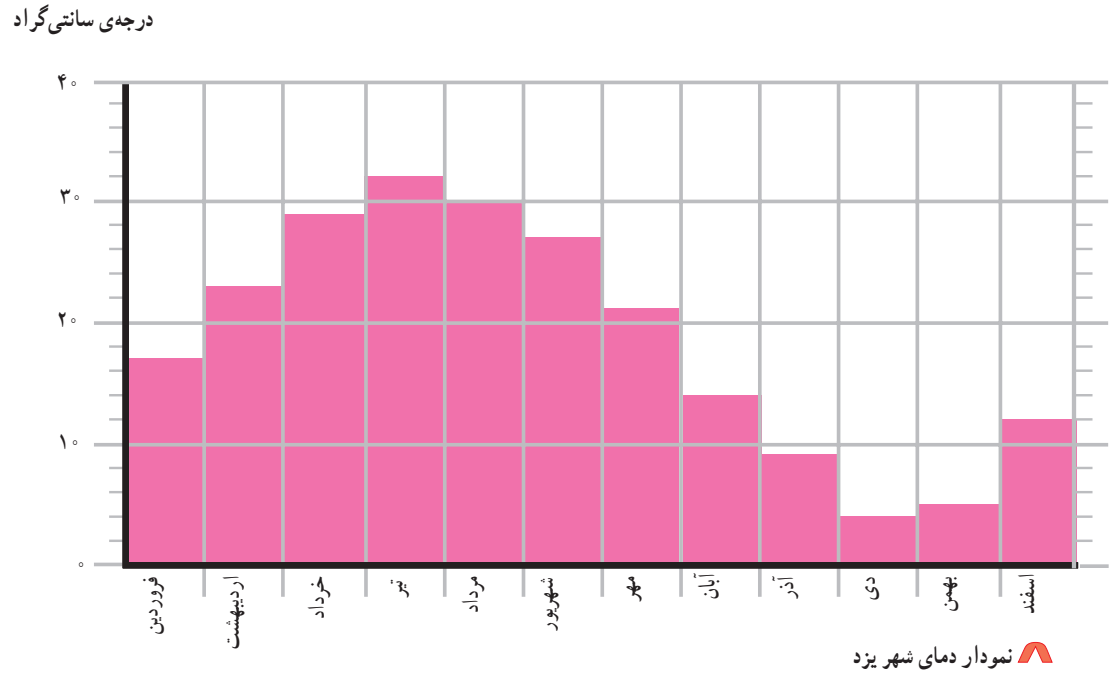
شهر یزد، آب و هوای گرم و خشک

اکنون به متوسّط دمای هوای شهر یزد در ماه‌های مختلف سال، توجّه کنید.

متوسّط دمای هوای شهر یزد در ماه‌های مختلف سال

ماه‌های سال	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
درجه‌ی سانتی‌گراد	۱۷	۲۳	۲۹	۳۲	۳۰	۲۷	۲۱	۱۴	۹	۶	۷	۱۲

ما می‌توانیم براساس عددهای این جدول، نموداری رسم کنیم. این نمودار تغییرات دما را در ماه‌های مختلف سال نشان می‌دهد.

نمودار دمای شهر یزد

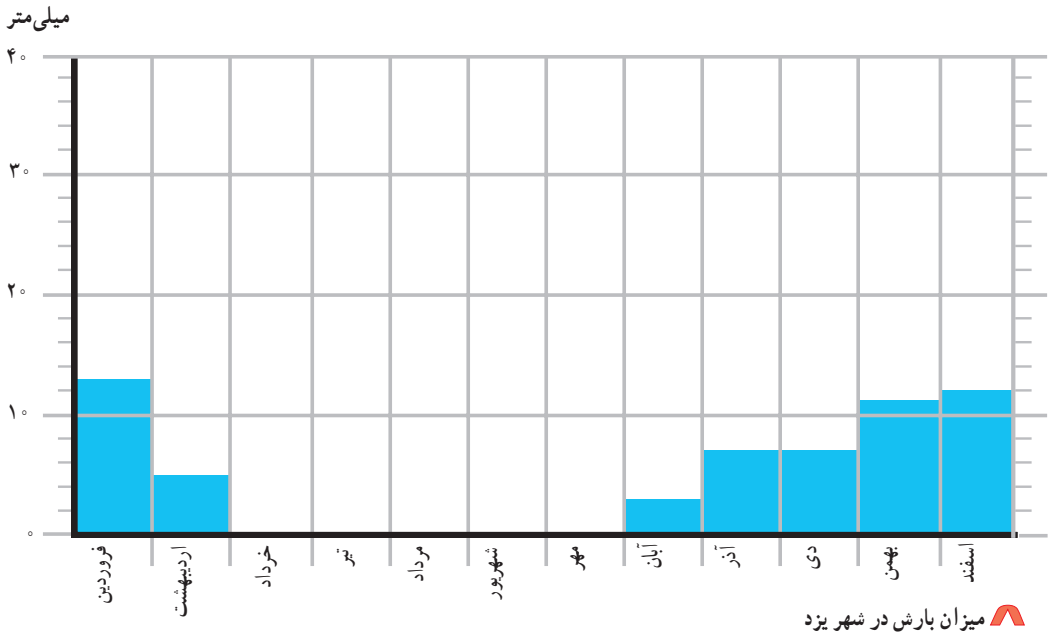
ــ گرم‌ترین و سردترین ماه سال در شهر یزد کدام‌اند؟

• بارش

اکنون به مقدار بارش شهرِ یزد در ماه‌های مختلف سال توجّه کنید.

میزان بارش شهر یزد در ماه‌های مختلف سال

ماه‌های سال	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
میلی‌متر	۱۳	۵	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۷	۷	۱۱	۱۲

میزان بارش در شهر یزد

ــ مقدار بارش در کدام ماه بیشتر است؟

ــ در کدام ماه‌ها باران نمی‌بارد؟ (ماه‌های خشک)

• همان‌طور که می‌بینید، در بیشتر ماه‌های سال هوای یزد گرم است و باران در آنجا کم می‌بارد. به همین دلیل، می‌توان گفت که آب و هوای شهر یزد گرم و خشک است.

فعّالیت

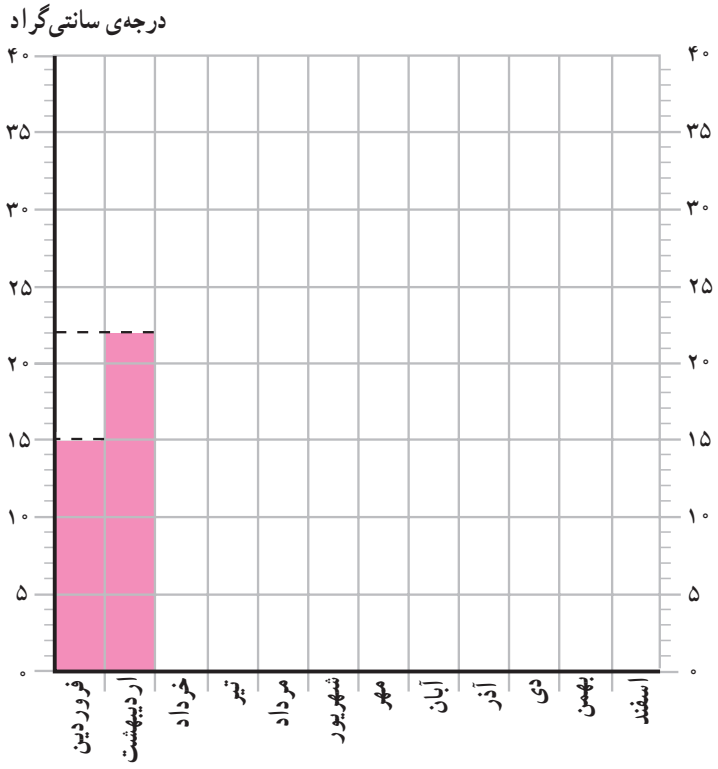
کاربرگه‌های شماره‌ی ۱۱ (رسم نمودار دما) و شماره‌ی ۱۲ (وضع هوا در یک هفته) را با راهنمایی معلّم انجام دهید.

کاربرگه‌ی شماره‌ی ۱۱

رسم نمودار دما

در جدول زیر، میزان متوسّط دما در شهر اصفهان در ماه‌های مختلف سال نوشته شده است. نمودار روبه‌روی آن را کامل و رنگ‌آمیزی کنید.

ماه‌های سال	درجه
فروردین	۱۵
اردیبهشت	۲۲
خرداد	۲۶
تیر	۳۰
مرداد	۲۹
شهریور	۲۶
مهر	۲۴
آبان	۱۶
آذر	۸
دی	۴
بهمن	۶
اسفند	۱۰

کاربرگه‌ی شماره‌ی ۱۲

وضع هوا در یک هفته

وضع هوا و تغییرات آن را در مدّت یک هفته در نظر بگیرید و در جدول زیر یادداشت کنید.

مثال

وضع هوا	شنبه	یکشنبه	دوشنبه	سه‌شنبه	چهارشنبه	پنجشنبه	جمعه
ابری 							
آفتابی 							
نیمه ابری 							
بارندگی 							
دما 							
وزش باد 							

شنبه
تمام روز ابری
–
–
۰
۱۰ درجه
ملایم

درس ۱۷

نواحی آب و هوایی ایران

کشور ما ایران، کشور پهناوری است. برخی جاهای آن کوهستانی و برخی پست‌وکم ارتفاع‌اند. بخش‌هایی از سرزمین ایران در کنار دریا واقع شده‌اند و بخش‌های وسیعی از دریا فاصله دارند؛ بنابراین، نوع آب و هوا در همه جا یکسان نیست.

برای مثال، در اوایل فروردین در شهر بندرعبّاس هوا گرم می‌شود و مردم کولرها را روشن می‌کنند؛ درحالی که در همدان یا تبریز هنوز مردم از بخاری‌ها و وسایل گرم‌کننده استفاده می‌کنند.

به نقشه‌ی نواحی آب و هوایی ایران توجّه کنید.

فعّالیت

۱ــ با توجّه به نقشه، بگویید چند ناحیه‌ی آب و هوایی در ایران وجود دارد؟

۲ــ از هر ناحیه‌ی آب و هوایی یک شهر را نام ببرید.

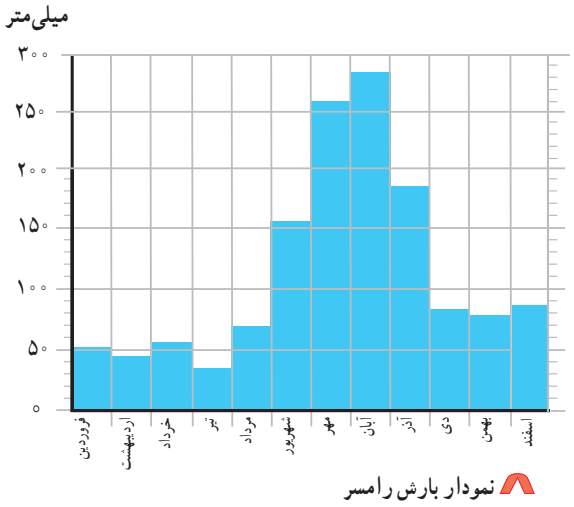
اکنون بیایید با نواحی مختلف آب و هوایی ایران آشنا شویم.

ناحیه‌ی معتدل و مرطوب خزری

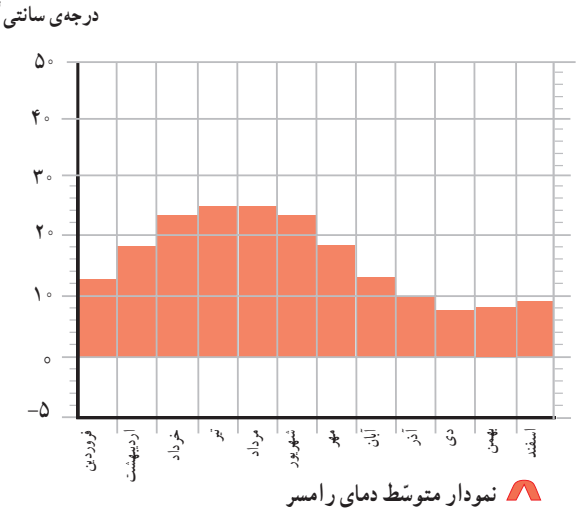
همان‌طور که روی نقشه می‌بینید، این ناحیه در کناره‌ی **دریای خزر** واقع شده است. در این ناحیه، باران فراوان می‌بارد و گرما و سرمای شدید وجود ندارد. وسعت ناحیه‌ی خزری بسیار کم است.

نمودار بارش رامسر

نمودار متوسّط دمای رامسر

ــ آیا در رامسر در همه‌ی ماه‌های سال باران می‌بارد؟

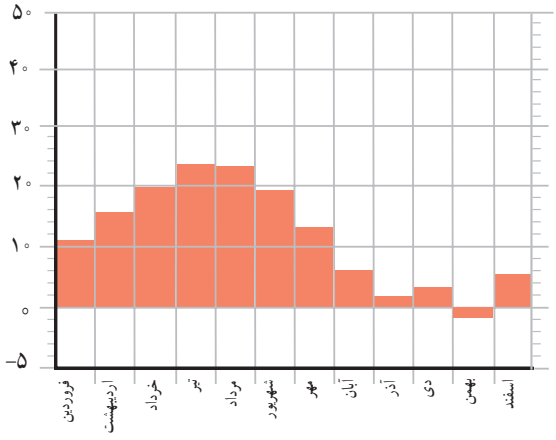
ناحیه‌ی معتدل و نیمه خشک کوهستانی

این ناحیه شامل کوه‌های بلند و دامنه‌های البرز و زاگرس است. در این ناحیه، در بیشتر ماه‌های سال هوا سرد است. در زمستان برف زیادی روی کوه‌ها می‌نشیند و دمای هوا به زیر صفر درجه می‌رسد. این ناحیه تابستان‌هایی معتدل دارد.

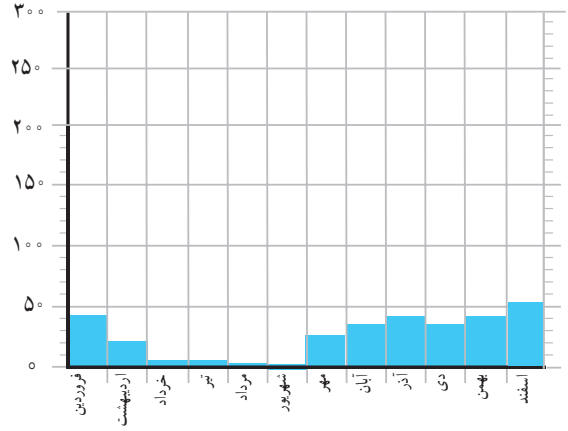

درجه‌ی سانتی‌گراد

نمودار متوسّط دمای شهر همدان

میلی‌متر

نمودار بارش شهر همدان

در ناحیه‌ی کوهستانی میزان بارندگی مناسب است، امّا این ناحیه به اندازه‌ی ناحیه‌ی خزری پرباران نیست.

ــ در همدان، سردترین ماه‌های سال کدام‌اند؟

ــ دمای همدان را در زمستان با دمای رامسر مقایسه کنید.

ــ همدان بارش بیشتری دارد یا رامسر؟

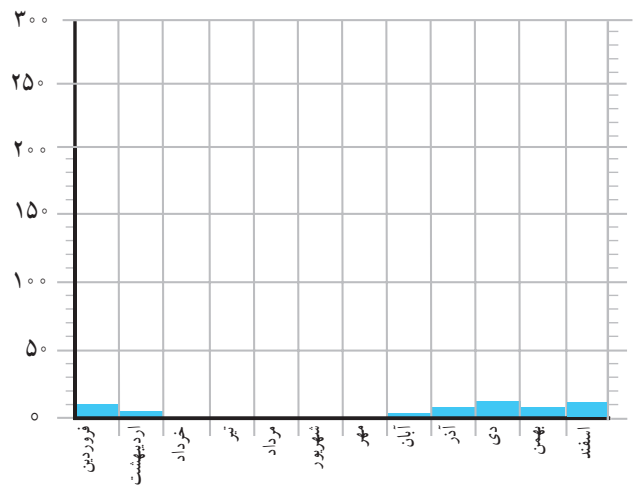
ــ در کدام‌یک از این دو شهر تعداد ماه‌های خشک بیشتر است؟

ناحیه‌ی گرم و خشک داخلی

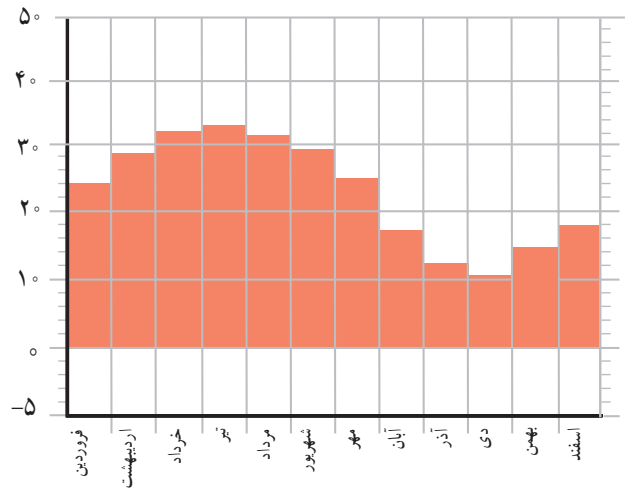
این ناحیه تابستان‌های گرم و زمستان‌های سرد دارد و مقدار بارش در آن کم است.

نمودار بارش بم

نمودار متوسّط دمای بم

ــ آیا در بم در همه‌ی ماه‌های سال باران می‌بارد؟ در آنجا چند ماه خشک وجود دارد؟

ــ دمای شهر بم را با همدان مقایسه کنید. کدام‌یک گرم‌تر است؟ چرا؟

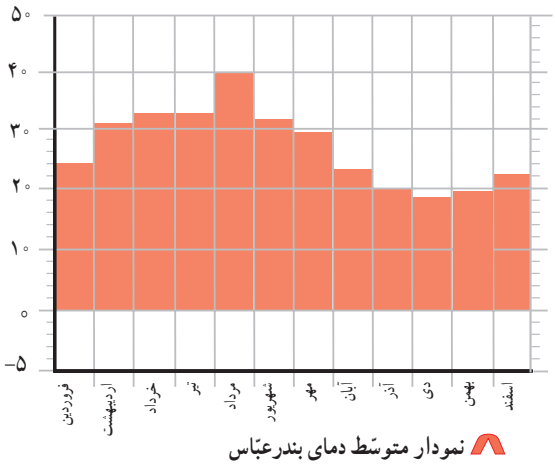
ناحیه‌ی گرم و شرجی سواحل جنوب

این ناحیه نیز تابستان‌های گرم و زمستان‌های معتدل دارد. در سواحل جنوب هم مقدار بارش کم است. به همین دلیل، این ناحیه جزء نواحی خشک است، امّا به علّت رطوبت دریا، هوا در آنجا حالت شرجی پیدا می‌کند؛ یعنی بسیار نمناک می‌شود.

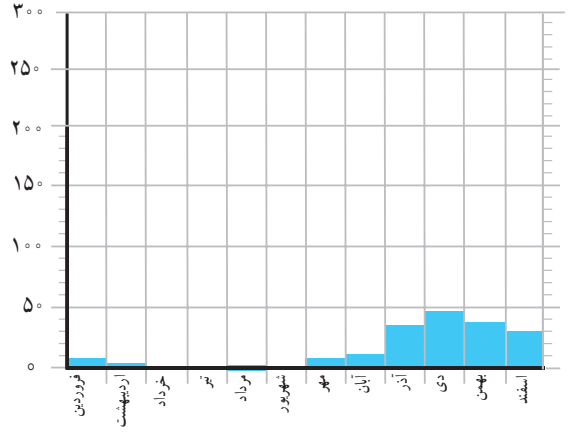

درجه‌ی سانتی گراد

نمودار متوسّط دمای بندرعبّاس

میلی‌متر

نمودار بارش بندرعبّاس

ــ آیا بندرعبّاس از مناطق خشک کشور است؟ چرا؟

ــ آیا شهرهای سواحل جنوب ایران هوای گرمی دارند؟ دلیل خود را بیان کنید.

فعّالیت

۱ــ ارسلان در شهرکرد زندگی می‌کند. دی ماه است و او می‌خواهد با خانواده‌اش به بندر چابهار مسافرت کند. چه نوع لباسی باید همراه ببرد؟ چرا؟

۲ــ گلناز و خانواده‌اش می‌خواهند در بهمن ماه با اتومبیل برای دیدن عمویشان که از سفر زیارتی برگشته است، به همدان بروند. پدر گلناز چه وسایل و تجهیزاتی را باید با خود ببرد؟ چرا؟

۳ــ فرید و خانواده‌اش می‌خواهند برای تعطیلات نوروزی به رامسر بروند؛ چه وسایلی باید به همراه ببرند؟

۴ــ با راهنمایی معلّم، محلّ تقریبی شهر یا روستای خود را روی نقشه‌ی نواحی آب و هوایی ایران بنویسید و بگویید محلّ زندگی شما در کدام ناحیه‌ی آب و هوایی قرار دارد.

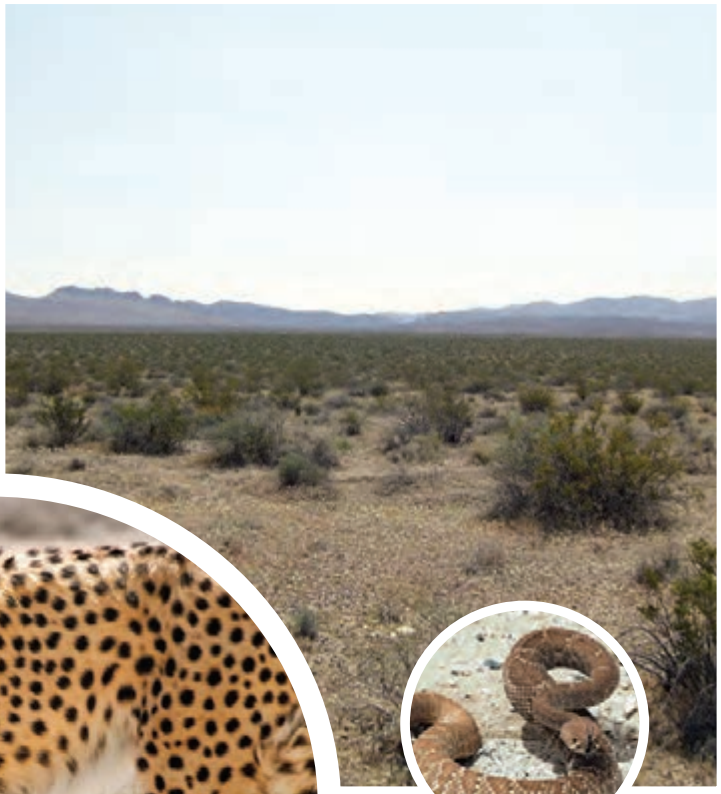
درس ۱۸

پوشش گیاهی و زندگی جانوری در ایران

گفتیم که در کشور ما آب و هواهای گوناگونی وجود دارد. در هر ناحیه‌ی آب و هوایی، گیاهان و جانوران مخصوص همان ناحیه می‌توانند زندگی کنند.

● مثلاً در ناحیه‌ی آب و هوایی گرم و خشک که دوره‌ی گرما طولانی و مقدار بارش کم است، گیاهان کمتری می‌رویند. این ناحیه از نظر پوشش گیاهی فقیر است و در آن فقط گیاهانی می‌رویند که در مقابل کم‌آبی مقاوم‌اند؛ مانند درختان نخل، گز، پسته‌ی وحشی و درختچه‌های خاردار. به تصویر نگاه کنید. در این منطقه بیشتر کدام جانوران زندگی می‌کنند؟

پسته‌ی وحشی

درخت گز

شتر یکی از شگفتی‌های آفرینش خداوند است. این حیوان به‌گونه‌ای آفریده شده است که تحمّل شرایط سخت بیابان و گرمای شدید و کمبود آب و غذا را دارد. در گذشته، شتر وسیله‌ی اصلی رفت و آمد ساکنان نواحی گرم و خشک بوده است. البتّه از شیر و گوشت این حیوان هم استفاده می‌شود.

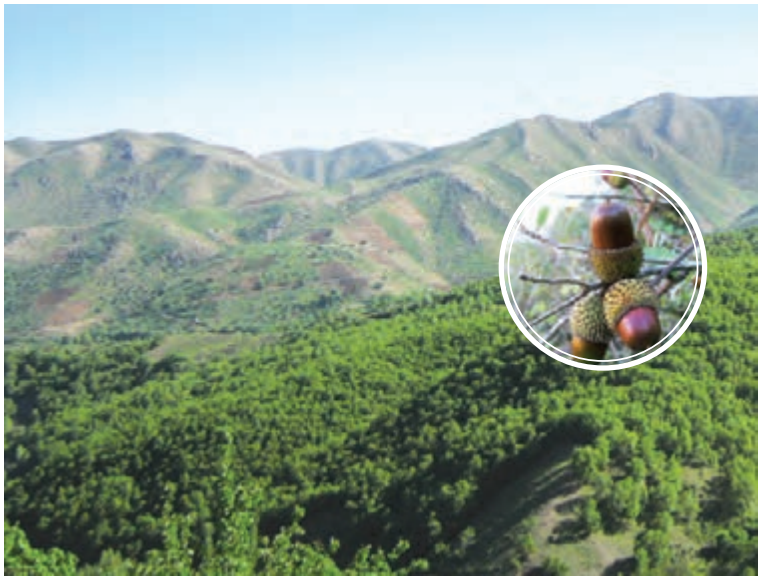
کوهان عضوی است که در آن غذا و آب را ذخیره می‌کند.

مژه‌های بلند و پلک‌های بزرگ شتر از چشم‌های او در برابر طوفان شن و تابش شدید آفتاب محافظت می‌کنند.

دهان شتر به گونه‌ای است که می‌تواند گیاهان خاردار را بجود و بخورد.

پاهای شتر پهن آفریده شده‌اند. به همین دلیل، این حیوان به‌راحتی روی شن‌های نرم و ریز بیابان حرکت می‌کند و در آنها فرو نمی‌رود.

● در قلّه‌های بلند کوه‌ها به دلیل سرما و یخ‌بندان، گیاهان نمی‌توانند برویند، امّا در دامنه‌ی کوه‌ها، مانند دامنه‌های زاگرس، جنگل‌های وسیع بلوط و پسته‌ی کوهی وجود دارد. همچنین در این دامنه‌ها مراتع سرسبزی به‌وجود آمده‌اند که چراگاه گوسفندان‌اند.

چند نمونه از جانوران این ناحیه را نام ببرید.

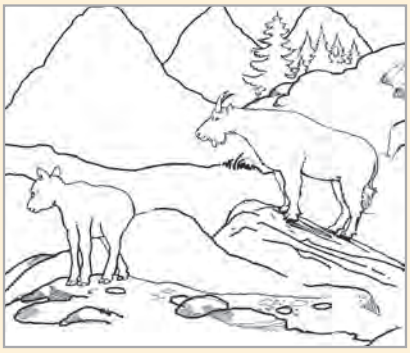
● در ناحیه‌ی معتدل خزری باران فراوان می‌بارد. در این ناحیه جنگل‌های انبوه **راش** و **افرا** و چمنزارهای سرسبز و زیبا پدید آمده است.

کدام جانوران در این جنگل‌ها زندگی می‌کنند؟

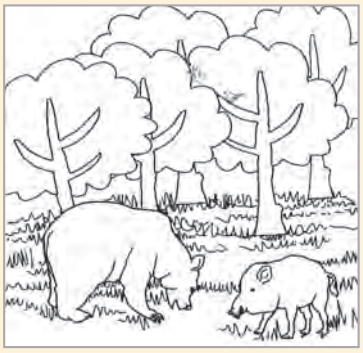

فعّالیت

۱ــ شماره‌ی مربوط به هر تصویر را زیر آن بنویسید.

.....

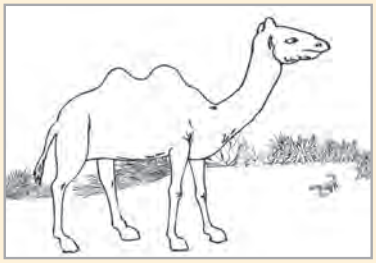
.....

- ناحیه‌ی گرم و خشک (۱)
- ناحیه‌ی معتدل و مرطوب خزری(۲)
- ناحیه‌ی گرم و شرجی جنوب (۳)
- ناحیه‌ی معتدل و نیمه‌خشک کوهستانی (۴)

۲ــ تصویرها را به دلخواه رنگ کنید.

.....

.....

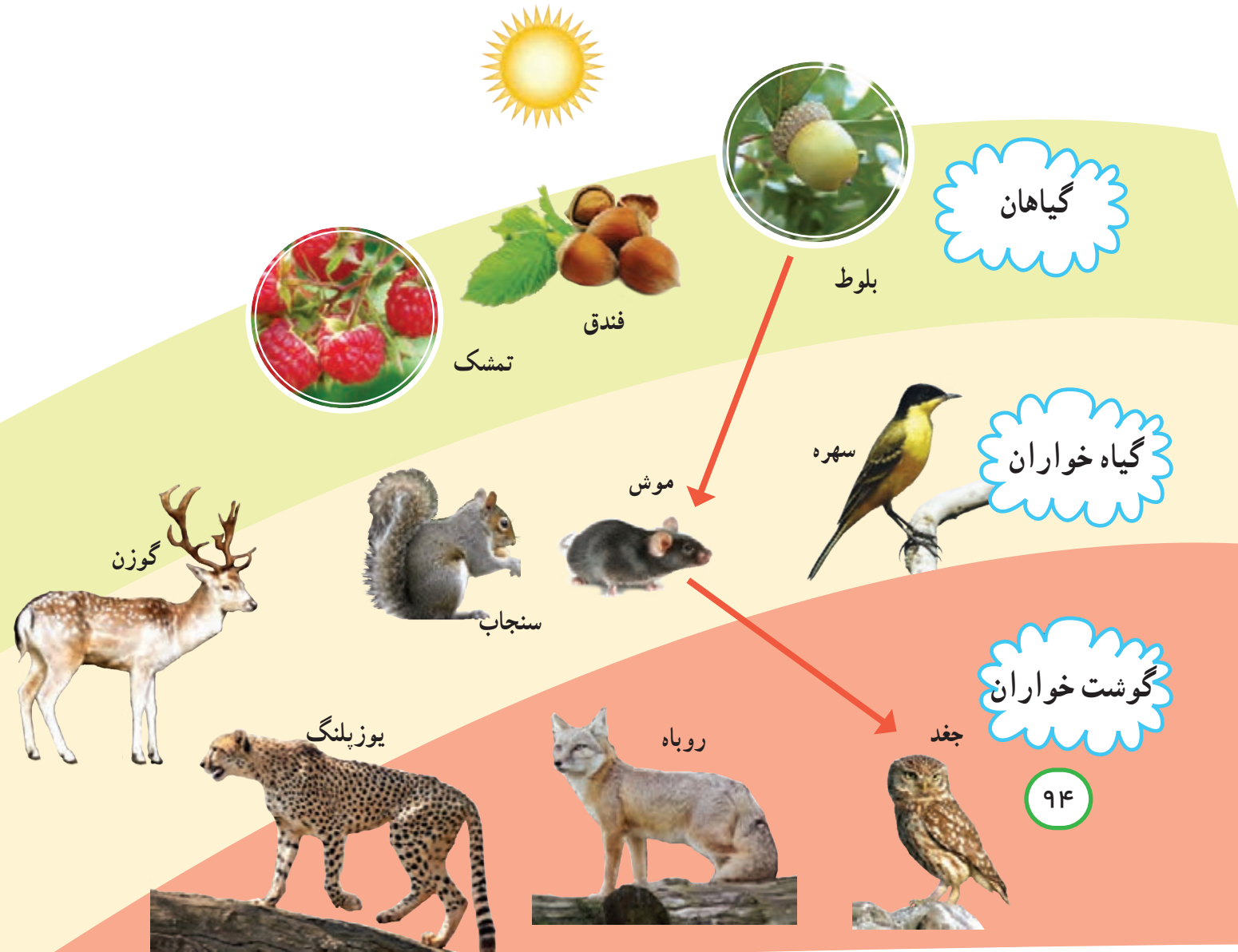
درس ۱۹

از محیط‌زیست مراقبت کنیم

هر موجود زنده‌ای در ناحیه‌ی خاصّی زندگی می‌کند که **زیستگاه** آن موجود نام دارد. گیاهان و جانورانی که در یک زیستگاه مشترک زندگی می‌کنند، برای ادامه‌ی زندگی خود به یکدیگر وابسته‌اند.

گیاهان غذای خود را با استفاده از نور خورشید، خاک، آب و هوا درست می‌کنند. برخی از جانوران فقط گیاه می‌خورند که به آنها **گیاه‌خوار** می‌گوییم. برخی از آنها جانوران دیگر را می‌خورند که به آنها **گوشت‌خوار** می‌گوییم.

آیا می‌توانید با توجّه به تصویر زیر یک جانور گیاه‌خوار و یک جانور گوشت‌خوار مثال بزنید؟

زیستگاه‌ها در خطر!

از آنجایی که جانداران برای ادامه‌ی زندگی خود به یکدیگر وابسته‌اند، اگر در یک زیستگاه، به یک موجود زنده آسیب برسد، گیاهان و جانوران دیگر هم آسیب می‌بینند. برای مثال اگر در یک جنگل تعداد زیادی از درختان را برای تهیه‌ی زغال قطع کنند، پرندگانی که از میوه‌ی درختان تغذیه می‌کنند، ممکن است با کمبود غذا روبه‌رو شوند و به جای دیگری مهاجرت کنند. در نتیجه، جانورانی که از آن پرنده‌ها تغذیه می‌کنند نیز برای تأمین غذای خود دچار مشکل می‌شوند.

فعّالیت

۱ــ آیا در منطقه‌ی شما جانوران یا گیاهانی هستند که تعداد آنها نسبت به سال‌های قبل کم شده باشد یا از بین رفته باشند؟ از بزرگ‌ترها در این باره پرس‌وجو کنید و نتیجه را در کلاس بگویید.

۲ــ چرا در بعضی از فصل‌ها شکار جانوران یا صید ماهی در بعضی جاها ممنوع است؟

سنجاب‌هایی که در جنگل‌های بلوط منطقه‌ی زاگرس زندگی می‌کنند، بیشتر غذای خود را از میوه‌ی بلوط به‌دست می‌آورند. آنها با پنهان کردن میوه‌های بلوط در شکاف سنگ‌ها یا زیر خاک و ذخیره کردن آنها برای فصل زمستان، به رویش درختان جدید در فصل بهار کمک می‌کنند.

به نظر شما شکار سنجاب‌ها چه مشکلی برای جنگل‌های بلوط و قطع درختان چه مشکلی برای سنجاب‌ها به وجود می‌آورد؟

گیاهان و جانوران نقش مهمّی در زندگی انسان دارند. آیا می‌توانید با توجّه به آنچه در درس علوم سال‌های قبل خواندید، فواید گیاهان و جانوران را بیان کنید؟

گیاهان موجب زیبایی محیط می‌شوند. مردم می‌توانند در محیط‌های زیبا و سرسبز استراحت و تفریح کنند و از زیبایی‌های طبیعت لذّت ببرند.

امروزه بعضی از فعّالیت‌های انسان موجب از بین رفتن زیستگاه‌ها و لطمه زدن به محیط زیست شده است :

- کارخانه‌ها و اتومبیل‌ها موادّ شیمیایی و سمّی را به محیط وارد می‌کنند و موجب آلوده شدن آب،خاک و هوا می‌شوند.

- پخش زباله در محیط، به زندگی جانداران و گیاهان لطمه می‌زند.

● گاهی بعضی از افراد برای تفریح و سرگرمی، جانوران را شکار می‌کنند.

● یکی از کارهای نامناسب در جنگل‌ها، روشن کردن آتش و خاموش نکردن آن است. آتش‌سوزی یکی از عوامل از بین رفتن جنگل‌ها و موجودات زنده است.

فعّالیت

۱ــ به نظر شما کدام یک از این کارها برای تفریح مناسب است؟ چرا؟

۲ــ اگر به همراه خانواده به سفر بروید و در یک محیط طبیعی غذا بخورید، چه کارهایی انجام می‌دهید تا به محیط‌زیست لطمه وارد نشود؟

۳ــ به این تابلوهای مربوط به محیط‌زیست توجّه کنید. هر کدام چه پیامی دارد؟ شما نیز سه نشانه‌ی دیگر طرّاحی کنید.

محلّ برپاکردن چادر — صید ماهی ممنوع — آتش روشن کردن ممنوع — محلّ عبور حیوانات وحشی — محلّ عبور حیوانات اهلی — شکار ممنوع

به کار ببندیم

۱ــ با استفاده از نشانی زیر آب و هوای سه روز آینده شهر خود را بررسی کنید.

www. imo.ir

۲ــ به کمک معلّم خود و به طور گروهی، در حیاط مدرسه یا خانه‌تان نهالی بکارید.

۳ــ با پاکت خالی شیر یا جعبه‌ی کفش، لانه‌ای برای پرندگان درست کنید.
و در آن غذا بگذارید. لانه را در جای مناسب نصب کنید.

۴ــ با راهنمایی معلّم، برای پاک‌سازی محیط با یکدیگر همکاری کنید.

۵ــ یک نقّاشی بکشید و در آن خطری که محیط‌زیست را تهدید می‌کند
یا راهی برای حفاظت از محیط‌زیست نشان دهید.

دو نمونه از نقّاشی‌هایی که دانش‌آموزان کشیده‌اند

فصل ۶

ما ایرانی هستیم

درس ۲۰

نشانه‌های ملّی ما

خانه‌ی عزیز من

می‌کشم دوباره من — نقشه‌ای به روی خاک
نقشه‌ای که می‌شود — خانه‌ای بزرگ و پاک

**

روی نقشه می‌کشم — کوه و تپه و کویر
مردمان مهربان — کودک و جوان و پیر

**

باغ لاله می‌کشم — رنگ خون یک شهید
پرچمی پرافتخار — سبز و قرمز و سفید

**

غرق بوسه می‌کنم — نقشه را دوباره من
در کنار خانه‌ام — می‌نویسم ای وطن

**

تا همیشه می‌تپد — قلب من برای تو
خانه‌ی عزیز من! — جان من فدای تو!

**

«کبریٰ هاشمی»

فعّالیت

۱ــ شعر را بخوانید و پاسخ دهید.

الف) شاعر برای توصیف کشور ایران به چه نکاتی اشاره کرده است؟

ب) چرا شاعر نقشه‌ی ایران را غرق بوسه می‌کند؟

مردم ایران مانند اعضای یک خانواده در خانه‌ای بزرگ به نام کشور ایران زندگی می‌کنند. نام این خانواده‌ی بزرگ **ملّت ایران** است. ملّت ایران نشانه‌های مشترکی دارند :

● همان‌طور که ما در خانه، مدرسه، کوچه و خیابان مقرّراتی داریم، کشور ما هم دارای قوانین و مقرّراتی است. قوانین مهمّ کشور ما در کتابی به نام **قانون اساسی** نوشته شده‌اند.

● پرچم یکی از نشانه‌های مهمّ ملّی ماست.
در حاشیه‌ی پرچم ایران کلمه‌ی **اللّه اکبر** نوشته شده است. در وسط پرچم، علامت جمهوری اسلامی به شکل **اللّه** وجود دارد.

● یکی دیگر از نشانه‌های مشترک ما سرود ملّی ماست.

سر زد از افق، مهر خاوران
فروغ دیده‌ی حق‌باوران
بهمن فرّ ایمان ماست، پیامت ای‌امام،
استقلال،آزادی،نقش جان ماست
شهیدان، پیچیده در گوش زمان فریادتان
پاینده مانی و جاودان، جمهوری اسلامی ایران

- مردم ایران تقویم مشترکی دارند. سال ایرانی(هجری شمسی) از روز اوّل فروردین (نوروز) آغاز می‌شود.
- زبان و خطّ رسمی ملّت ایران **فارسی** است.

مردم ایران همیشه در غم‌ها و شادی‌های هم شریک بوده‌اند و آرزوهای مشترکی داشته‌اند. آنها سال‌ها در کنار هم زندگی کرده و از دین و سرزمین خود دفاع کرده‌اند.

فعّالیت

۱ــ در چه مراسمی پرچم جمهوری اسلامی ایران را بالا می‌برند؟ در این باره پرس‌وجو کنید و نتیجه را به کلاس گزارش دهید.

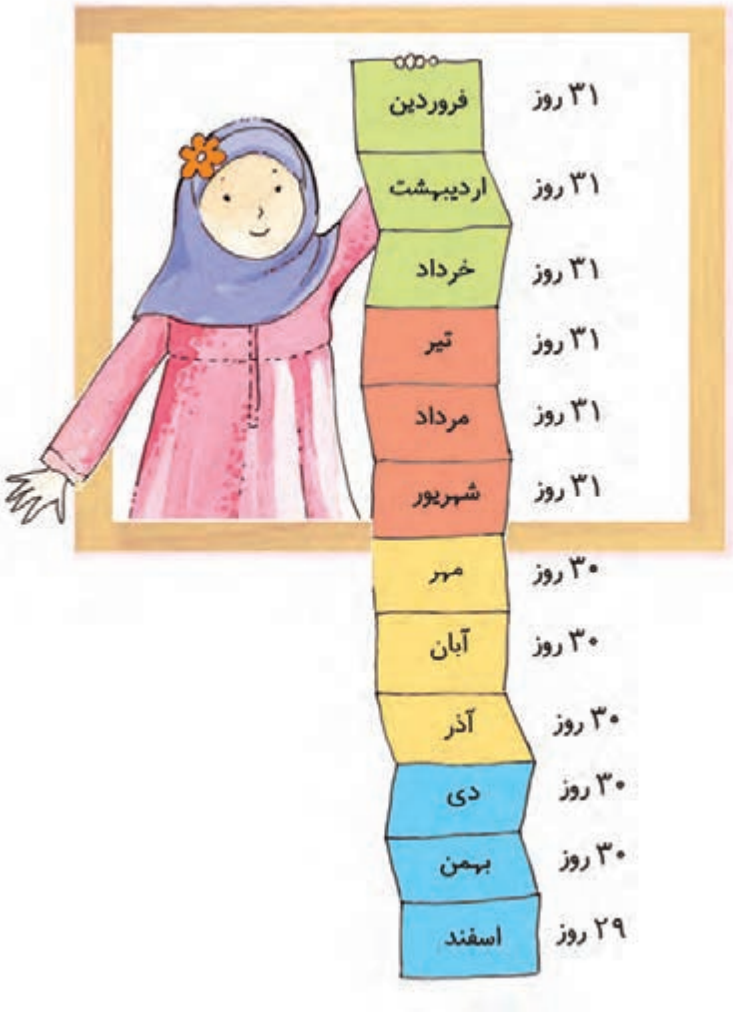
۲ــ به کمک دوستانتان پرچم درست کنید :

روی مقوّا پرچم‌های کوچک بکشید و آنها را با مداد رنگی رنگ کنید. برای هر یک از آنها دسته‌ای بسازید و در یکی از مراسم مدرسه، از آنها استفاده کنید.

۳ــ سرود جمهوری اسلامی را به طور گروهی، در کلاس اجرا کنید.

درس ۲۱ تقویم

می‌دانید که یک سال دوازده ماه دارد. آیا می‌توانید بگویید اکنون در کدام ماه هستیم؟ در چندمین روز ماه؟
به تصویر نگاه کنید. ماه‌های فصل بهار و تابستان چند روز دارند؟
ماه‌های فصل پاییز و زمستان چند روز دارند؟
کدام ماه بیست و نه روز است؟

روزهای هفته و ماه‌های سال همیشه به‌طور منظّم پشت سر هم می‌آیند.

همان طور که می‌دانید، آخرین روز هر هفته **جمعه** است.

در روز جمعه، اداره‌ها و مدرسه‌ها تعطیل‌اند.

در این روز، مردم به نماز جمعه می‌روند، به خویشان و دوستان خود سر می‌زنند و از بیماران عیادت می‌کنند. در روزهای جمعه بچّه‌ها با پدر و مادرهایشان در خانه‌ی پدربزرگ‌ها و مادربزرگ‌ها جمع می‌شوند. گاهی هم دسته‌جمعی به بوستان‌ها یا گردشگاه‌های بیرون از شهر می‌روند و ساعت‌هایی را در کنار هم به استراحت و تفریح می‌گذرانند.

تقویم

آیا تاکنون از تقویم استفاده کرده‌اید؟

تقویم روزها و ماه‌های سال را نشان می‌دهد.

معمولاً روزهای تعطیل هفته در تقویم با رنگ قرمز نشان داده می‌شود.

۱۳ عید سعید قربان ـ ۲۱ عید سعید غدیر خم

اکنون به این تقویم نگاه کنید. چه ماهی را نشان می‌دهد؟ در این ماه، چه روزهایی تعطیل است؟ چرا؟

فعّالیت

۱ــ هریک از شما تقویمی را به کلاس بیاورید و به کمک معلّم پیدا کردن روزها را در آن تمرین کنید.

۲ــ به یک تقویم نگاه کنید. روزهای ۱۳ آبان و ۱۱ و ۱۲ اردیبهشت را در آن پیدا کنید و بگویید چه روزهایی هستند.

۳ــ روز تولّد خود و یکی از اعضای خانواده‌تان را در تقویم پیدا کنید.

۴ــ کاربرگه‌ی شماره‌ی ۱۳ (خواندن و درست کردن تقویم) را در کلاس انجام دهید.

درس ۲۲ روزهای مهم

در همه‌ی کشورها به جز روزهای پایان هفته، روزهای تعطیل دیگری هم وجود دارد.

در زمان‌های گذشته در چنین روزهایی اتّفاق‌های مهمّی افتاده است. به همین دلیل، مردم هر سال در این روزها مراسم خاصّی برگزار می‌کنند و آن اتّفاق‌های مهم را به یاد می‌آورند.

روزهای تعطیل در ایران به دو دسته تقسیم می‌شوند :

۱ــ روزهایی که به مناسبت‌های دینی تعطیل‌اند؛ مانند عید فطر، عید قربان، عید غدیر و یا روزهای سوگواری امام حسین (ع) (تاسوعا و عاشورا).

۲ــ روزهایی که به مناسبت‌های ملّی تعطیل‌اند؛ مانند روزهای عید نوروز و ۲۲بهمن، روز پیروزی انقلاب اسلامی.

به تصویرهای زیر توجّه کنید. این تصویرها چه روزهایی را نشان می‌دهند؟

بعضی از تعطیلات دینی فقط مخصوص کشور ما نیست. برای مثال، روزهای عید فطر و عید قربان در همه‌ی کشورهای اسلامی تعطیل است و مردم این روزها را جشن می‌گیرند.

* یکی از تعطیلات مهمّ کشور ما **عید نوروز** است.

عید نوروز آغاز سال نو است. مردم ایران در این روز مراسم خاصّی برگزار می‌کنند و جشن می‌گیرند. دید و بازدید و عیدی گرفتن از مراسم نوروز است. در بعضی کشورهای همسایه‌ی ایران مانند تاجیکستان، افغانستان و جمهوری آذربایجان هم مراسم و جشن‌های نوروزی برپا می‌شود.

* روز ۲۲ بهمن که روز پیروزی انقلاب اسلامی است، از روزهای مهمّ دیگر در کشور ایران است.

در سال ۱۳۵۷ مردم ایران به رهبری **امام‌خمینی** علیه ظلم و ستم حکومت شاهنشاهی انقلاب کردند. آنها می‌خواستند در کشور ما جمهوری اسلامی برپا شود و ما دیگر به بیگانگان وابسته نباشیم. پس در راه‌پیمایی‌ها شرکت کردند و شعار «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» سر دادند.

سرانجام، انقلاب اسلامی ایران با وحدت و فداکاری مردم در بهمن ماه ۱۳۵۷ به پیروزی رسید.

از آن زمان تاکنون مردم هر سال روز ۲۲ بهمن را گرامی می‌دارند و جشن می‌گیرند.

فعّالیت

۱ــ متن زیر را با هم‌کلاسی‌هایتان بخوانید. سپس چند خصوصیت امام خمینی را بیان کنید.

دوست دارید در زندگی‌تان از کدام خصوصیت امام پیروی کنید؟

امام خمینی

حدود صد سال پیش، در خانواده‌ای روحانی و مبارز، در شهرستان خمین، کودکی متولّد شد که نام او را روح‌اللّه گذاشتند. این کودک بعدها به **امام خمینی** مشهور شد. روح‌اللّه پنج ماهه بود که پدرش در راه مبارزه با زورگویان و ظالمان، به شهادت رسید و بدین ترتیب، از اوایل کودکی با رنج یتیمی آشنا شد. امّا مشکلات هرگز او را از پیشرفت باز نداشت. او با تلاش و کوشش در حوزه‌های علمیه درس خواند و به درجه‌ی استادی رسید.

امام‌خمینی، رهبر بزرگ انقلاب اسلامی بود و مانند بقیه‌ی مردم زندگی بسیار ساده‌ای داشت.

او به نماز و خواندن قرآن و عبادت خیلی اهمّیت می‌داد و همواره از خدا کمک می‌خواست.

امام‌خمینی بسیار شجاع بود و به مردم کشورش، خیلی علاقه‌مند بود. به همین دلیل با حکومت ظالم شاهنشاهی مبارزه کرد و آنها هم، چندین سال، امام‌خمینی را از ایران تبعید کردند.

امام‌خمینی پاکیزگی و نظم را خیلی دوست داشت و در کارهایش بسیار منظّم بود.

امام‌خمینی همیشه به مسئولین کشور توصیه می‌کرد که به

فکر مردم باشند. ایشان به مردم می‌گفت که باید قوی باشند و در مقابل زورگویان و دشمنان کشور، تسلیم نشوند.

امام با آن همه کارهای مهمّی که داشت، در کارهای خانه نیز کمک می‌کرد. او راضی نبود که اعضای خانواده برایش کاری انجام دهند و بیشتر کارهایش را خودش انجام می‌داد.

امام‌خمینی کودکان را خیلی دوست داشت. با آنها بازی می‌کرد و دلش می‌خواست که آنها اخلاق و رفتار نیکو داشته باشند و خوب درس بخوانند تا بتوانند برای کشور و مردم، مفید باشند.

اکنون رهبر انقلاب اسلامی، آیت‌اللّه خامنه‌ای است. ایشان پس از درگذشت امام خمینی (قُدِّسَ سِرُّهُ) به رهبری انتخاب شد. ایشان نیز مانند امام‌خمینی، فردی شجاع، مبارز و پرتلاش هستند. در زمان حیات امام‌خمینی، ایشان از مبارزان انقلاب اسلامی و پس از آن، مدتی رئیس‌جمهور بودند. دست ایشان در سال‌های اول انقلاب، به‌خاطر بمب‌گذاری دشمنان، آسیب دیده است.

رهبر انقلاب اسلامی در دوران ۳۰ ساله‌ی رهبری خود، مانند امام‌خمینی، با دشمنان ایران مخصوصاً آمریکا و همدستان او، در حال مبارزه بوده است. ایشان به فکر آینده‌ای بهتر برای کشور است و امید زیادی به ما دانش‌آموزان دارد.

آیت اللّه خامنه‌ای فرموده‌اند :

«دانش‌آموزان امیدهای کشور هستند. آنها باید خوب درس بخوانند و ورزش کنند و رفتار نیکو داشته باشند تا در آینده برای جمهوری اسلامی ایران مفید باشند.»

خود ایشان نیز، فردی اهل مطالعه و علاقه‌مند به ورزش و شعر و هنر هستند.

کاربرگه‌ی شماره‌ی ۱۳

خواندن و درست کردن تقویم

مردادماه ۱۳۹۳

شنبه		۴	۱۱	۱۸	۲۵
یکشنبه		۵	۱۲	۱۹	۲۶
دوشنبه		۶	۱۳	۲۰	۲۷
سه‌شنبه		۷	۱۴	۲۱	۲۸
چهارشنبه	۱	۸	۱۵	۲۲	۲۹
پنجشنبه	۲	۹	۱۶	۲۳	۳۰
جمعه	۳	۱۰	۱۷	۲۴	۳۱

بهمن ماه ۱۳۹۳

شنبه		۴	۱۱	۱۸	۲۵
یکشنبه		۵	۱۲	۱۹	۲۶
دوشنبه		۶	۱۳	۲۰	۲۷
سه‌شنبه		۷	۱۴	۲۱	۲۸
چهارشنبه	۱	۸	۱۵	۲۲	۲۹
پنجشنبه	۲	۹	۱۶	۲۳	۳۰
جمعه	۳	۱۰	۱۷	۲۴	

۷ و ۸ تعطیلات عید سعید فطر

۱ــ روز تولّد امین ۱۸ مرداد است. او تولّدش را در کدام روز هفته جشن می‌گیرد؟

۲ــ پدر یاسمن روز ۹ بهمن به مأموریت رفت و گفت که ۶ روز دیگر برمی‌گردد. پدر او چه روزی به خانه برمی‌گردد؟

۳ــ ماه مرداد و ماه بهمن هر یک چند روز دارد؟

۴ــ در کدام ماه تعداد روزهای تعطیل بیشتر است؟ چرا؟

۵ــ سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی چه روزی است؟ روی تقویم آن را پیدا کنید و دورش خط بکشید.

۶ــ آخرین روز ماه مرداد، کدام روز هفته است؟

۷ــ روی تقویم امسال، ماه اسفند را پیدا کنید و عددهای آن را به این جدول انتقال دهید. روزهای تعطیل را رنگ قرمز بزنید.

شنبه					
یکشنبه					
دوشنبه					
سه‌شنبه					
چهارشنبه					
پنجشنبه					
جمعه					

به کار ببندیم

۱ــ یکی از فعّالیت‌های زیر را انتخاب کنید و انجام دهید.

● از افراد خانواده یا فامیل بخواهید خاطره‌ای را که از انقلاب اسلامی دارند، برای شما تعریف کنند. بعد آن خاطره را در کلاس نقل کنید.

● به کمک بزرگ‌ترها، یکی از سرودهای انقلاب اسلامی را انتخاب و تمرین کنید و به طور گروهی در کلاس بخوانید.

۲ــ با دوستانتان یکی از روزهای تعطیل، مثل عید قربان یا ۲۲ بهمن را انتخاب کنید. به کمک هم نشانه یا علامتی درست کنید که اتّفاق مهمّ آن روز را نشان دهد.

۳ــ با راهنمایی معلّم، به مناسبت پایان سال تحصیلی در کلاس یا مدرسه جشنی بر پا کنید. برای اجرای هرچه بهتر مراسم، کارها را بین خودتان تقسیم کنید.

۴ــ شما از چه راه‌هایی می‌توانید به پیشرفت و آبادانی کشور کمک کنید؟ در این باره با هم‌کلاسی‌هایتان گفت‌وگو کنید و پیشنهاد بدهید.

معلّمان محترم، صاحب‌نظران، دانش‌آموزان عزیز و اولیای آنان می‌توانند نظر اصلاحی خود را درباره مطالب کتاب‌های درسی از طریق سامانه «نظرسنجی از محتوای کتاب درسی» به نشانی «nazar.roshd.ir» یا نامه به نشانی تهران ـ صندوق پستی ۴۸۷۴ ـ ۱۵۸۷۵ ارسال کنند.

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی